

**ЎЗБЕКИСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖОҚАРЫ ҲӘМ ОРТА АРНАЎЛЫ
БИЛИМЛЕНДИРИЎ МИНИСТРЛИГИ**

**БЕРДАҚ АТЫНДАҒЫ ҚАРАҚАЛПАҚ МӘМЛЕКЕТЛИК
УНИВЕРСИТЕТИ ЖАНЫНДАҒЫ ПЕДАГОГ КАДРЛАРДЫ ҚАЙТА
ТАЯРЛАЎ ҲӘМ ОЛАРДЫҢ БИЛИМИН ЖЕТИЛИСТИРИЎ
АЙМАҚЛЫҚ ОРАЙЫ**

**ЭКОЛОГИЯ ПӘНИН ОҚЫТЫЎДА ХАБАР-КОММУНИКАЦИЯ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ ҚОЛЛАНЫЛЫҰЫ**

модули бойынша

ОҚЫЎ-МЕТОДИКАЛЫҚ КОМПЛЕКС

НӨКИС-2017

Бул оқыў-методикалық комплекс Жоқары хәм орта арнаўлы билим министрлигиниң 2017-жыл «__»-_____дағы __-санлы буйрығы менен тастыйықланған оқыў реже хәм дәстүр тийкарында таярланды.

Дүзиўши:

б.и.к. Қ. Атаназаров

Пикир билдириўши:

проф. Б. Мамбетназаров

Оқыў-методикалық комплекс ҚМУдың 2017-жыл «__»-_____дағы __-санлы карары менен баспаға усынылды

МАЗМУНЫ

ИСШИ ОҚЫҰ БАҒДАРЛАМА	3
ЛЕКЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРЫ	11
ӘМЕЛИЙ САБАҚЛАР	31
ӨЗ БЕТІНШЕ ЖУМЫСЛАР	37
АССИСИМЕНТ ТАПСЫРМАЛАРЫ	38
ТЕСТ СОРАҰЛАРЫ	41
ГЛОССАРИЙ	55
ӘДЕБИЯТЛАР ДИЗИМИ	57

**ЎЗБЕКИСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖОҚАРЫ ҲӘМ ОРТА
АРНАЎЛЫ БИЛИМЛЕНДИРИЎ МИНИСТРЛИГИ**

**БЕРДАҚ АТЫНДАҒЫ ҚАРАҚАЛПАҚ МӘМЛЕКЕТЛИК
УНИВЕРСИТЕТИ ЖАНЫНДАҒЫ ПЕДАГОГ КАДРЛАРДЫ ҚАЙТА
ТАЯРЛАЎ ҲӘМ ОЛАРДЫҢ БИЛИМИН ЖЕТИЛИСТИРИЎ
АЙМАҚЛЫҚ ОРАЙЫ**

«ТАСТЫҚЛАЙМАН»

Аймақлық орай

директоры

К.Убайдуллаев

“ _____ ” _____ 2017 жыл

**ЭКОЛОГИЯ ПӘНИН ОҚЫТЫЎДА ХАБАР-
КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ
ҚОЛЛАНЫЛЫҰЫ**
пәнинен

ИСШИ ОҚЫЎ БАҒДАРЛАМА

Тәлим түри:	Кадрлар қәнигелигин асырыў
Қәнигелик асырыў түри:	Жоқары оқыў орынлары кадрларының қәнигелигин асырыў
Тыңлаўшылар түри:	Жоқары оқыў орынлары системасындағы ислеп атырған кадрлар

НӨКИС - 2017

Бул исши оқыў бағдарламасы оқыў реже хәм оқыў дәстүрине муўапық ислең шығылды.

Дүзген: б.и.к. Қ.Атаназаров –Бердақ атындағы ҚМУ «Экология хәм топырақтаныў» кафедрасы оқытыўшысы

Пиқир билдириўшилер:

Мамбетназаров Б - Бердақ атындағы ҚМУ «Экология хәм топырақтаныў» кафедрасы профессоры, аўыл-хожалығы илимлер докторы, академик.

Сапаров А.Д. - Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты, «Биология оқытыў методикасы» кафедрасы доценти, биология илимлери кандидаты.

Пәнниң исши оқыў бағдарламасы Университеттиң Илимий кеңесинде додаланып хәм пайдаланыўға усынылды (2017-жыл __ ____ -санлы баяннама).

Түсиндириү хаты

Исши оқыў бағдарламасы Өзбекистан Республикасы Президентиниң 2015 жыл 12 июдағы “Олий таълим муассасалариниң рахбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ғы ПФ-4732-санлы Пәрманындағы актуал бағдарлары тийкарында дүзилген үлги дәстүр мазмунынан келип шыққан ҳалда дүзилген болып, ол ҳәзирги заман талаплары тийкарында қайта таярлаў хәм билимин жетилистириү процесслерниң мазмунын тереңлестирип хәмде жоқары тәлим орынлары педагог кадрларының қәсиплик компетентлигин үзиликсиз асырып барыўды мақсет етип қояды.

Үлги дәстүр тийкарындағы дүзилген исши оқыў бағдарламасы мазмуны жоқары тәлимниң норматив-хуқуқий негизлери хәм нызамшылық нормалары, алдағы тәлим технологиялары хәм педагогик шеберлик, тәлим процесслерда хабар-коммуникация технологияларын қоллаў, әмелий шет тил, системалы анализ хәм қарар қабыл етиү негизлери, арнаўлы пәнлер негизинде илимий хәм әмелий изертлеўлер, технологиялық жетискенлик хәм оқыў процесслерин шөлкемлестиридиң ҳәзирги заман усыллары бойынша соңғы жетискенликлер, педагогтиң қәсиплик компетентлиги хәм креативлиги, глобал Интернет тармағы, мультимедиа системалары хәм аралықтан оқытыў усылларын өзлестириү бойынша жаңа билим, көнликпе хәм билимлерин қәлиплестириүди нәзерде тутады.

Дәстүр шеңберинде берилип атырған темалар тәлим тараўы бойынша педагог кадрларды қайта таярлаў хәм билимин жетилистириү мазмуны, сыпаты хәм олардың таярлығына қойылатығын улыўма билим талаплары хәм оқыў режелери тийкарында қәлиплестирилген болып, бул арқалы жоқары тәлим орынлары педагог кадрларының тараўға сай ҳәзирги заман тәлим хәм инновация технологиялары, алдағы шет ел тәжирийбелерден үнемли пайдаланыў, хабар-коммуникация технологияларын оқыў процессине кең ендириү, чет тиллерин интенсив өзлестириү дәрежесин жетилистириү есабына олардың қәсиплик шеберлигин, илимий хызметин үзиликсиз жоқарылатыў, жоқары тәлим бериү орынларында оқыў-тәрбия процесслерин шөлкемлестириү хәм басқарыўды системалы анализ етиү, сондай-ақ, педагогикалық жадайларда оптимал қарарлар қабыл етиү менен байланыслы компетенцияларға ийе болыўлары тәмийинленеди.

Исши оқыў бағдарламасы мазмуны жоқары дәрежели билим бериү норматив-хуқуқий тийкарлары хәм нызамшылық нормалары, жаңа алдағы технологиялар хәм педагогикалық шеберлик, билим бериү процессинде хабар-коммуникация технологияларын қоллаў, әмелий шет тиллерди, системалы анализ хәм қарар қабыл етиү тийкарлары, арнаўлы пәнлер негизинде илимий хәм әмелий изертлеўлер, технологиялық жетискенлик хәм оқыў процессин шөлкемлестириүдиң ҳәзирги заман соңғы жеңислери, педагогтың қәсиплик компетентлиги хәм креативлиги, глобал Интернет

тармағы, мультимедиа системалары хәм аралықтан оқытыў усылларын өзлестириў бойынша билим, көникпелерди ийелеўин нәзерде тутады.

Курстың мақсети хәм ўазыйпалары

Жоқары бериў орынлары педагог кадрларын қайта таярлаў хәм билимин жетилистириў курсының **мақсети** педагог кадрлардың оқыў-тәрбиялық процесслерин жоқары илимий-методикалық дәрежеде тәмийинлеўи ушын зәрүр болатуғын қәсиплик налим, көнликпе хәм билиминлерин үзиликсиз жаңалаў, билиминиң талапларын, оқыў реже хәм Дәстүрлери тийкарында олардың қәсиплик компетентлиги хәм педагогик шеберлигин барлық ўақыт раўажланыўын тәмийинлеўден ибарат.

Курстың **ўазыйпаларына** төмендегилер киреди:

- “Экология хәм қоршаған орталықты қорғаў” бағдары педагог кадрлардың қәсиплик тәлим, көнликпе, билиминлерин үзиликсиз жаңалаў хәм раўажландырыў;

- хәзирги заман талапларына сай халда жоқары билимлендириўдиң сыпатын тәмийинлеў ушын зәрүр болған педагоглардың қәсиплик компетентлик дәрежесин жетилистириў;

- педагог кадрлар тәрәпинен хәзирги заман хабар-коммуникация технологиялары хәм шет тиллерин үнемли өзлестириўди тәмийинлеў;

- арнаўлы пәнлер тараўында оқытыўдың инновациялық технологиялары хәм алдағы шет ел тәжирийбелерин өзлестириў;

- “Экология хәм қоршаған орталықты қорғаў” тәлим бағдарында оқыў процесслерин илим хәм ислеп шығарыў менен үнемли интеграциясын тәмийинлеўге қаратылған хызметин шөлкемлестириў.

Курс жуўмағында тыңлаўшылардың оқыў, көнликпе хәм билиминлерин хәмде компетентлигине қойылатығын талаплары:

“Жоқары тәлимниң норматив хуқықый негизлери”, “Алдағы тәлим технологиялары хәм педагогикалық шеберлик”, “Тәлим процессинде хабар-коммуникация технологияларын қоллаў”, “Әмелий шет тили”, “Системалы анализ хәм қарар қабыл етиў негизлери” модуллари бойынша тыңлаўшылардың билим, көнликпе хәм билимлерине қойылатуғын талаплары тийисли тәлим тараўы бойынша педагогалық кадрларды қайта таярлаў хәм билимин жетилистириў мазмуны, сыпаты хәм олардың таярлығы хәмде компетентлигине қойылатығын улыўма билим талаплары менен белгиленеди.

Арнаўлы пәнлер бойынша тыңлаўшылар төмендеги жаңа билим, көнликпе, билимин хәмде компетенцияларға ийе болыўлары талап етиледі:

Тыңлаўшы :

- Қоршаған орталықты қорғаў хәм экологияның улыўма хәмде жеке тәрәплерин;

- қоршаған орталықты қорғаў мәселелери тарийхын;

- хәзирги жағдай хәм келешегин;

- Қоршаған орталықты қорғаудың фундаментал илимий-теориялық негизлерини;
- Қоршаған орталықты қорғаудың әмелий хәм инновацион аспектерин;
- Экономикалық тармақларда қоршаған орталықты қорғаудың өзине тән тәреплерин;
- Қоршаған орталық қорғауда турақлы раўажланыў идеясына өтиў себеплерин;
- түрли дәрежелерде турақлы раўажланыў процесслерин *билиўи* керек.

Тыңлаўшы :

- Өзбекистанның энергия тежеў хәм альтернатив энергиядан пайдаланыўға қаратылған мәмлекетлик сиёсатын түсине алыўы;
- республикамызда альтернатив энергия дереклерин есапка алыўы;
- баҳалаў, кадастрин жүрите алыў, баҳалаў хәм мониторингин алып барыў, экспертизалаў, олардан ақылға сай пайдаланыўдың регионаллық хәм дәўирлик тәреплерин ашып бериў;
- илимий-творчестовлық активлик көрсетиў;
- жаңа идеялар тийкарында мақалалар жазыў,
- проектлерди жаратыў хәм оларды презентация етиў;
- хәзирги заман педтехнологиялардан темаларға сай оқыў сабақларын алып барыў;
- тийисли бағдар бойынша интернет, хабар хәм компьютер технологияларын өзлестириў;
- шет тиллерда қоршаған орталықты қорғаў хәм турақлы раўажланыў бойынша сөйлеў хәм жазып билиў;
- хәр бир темаға байланыслы оқытыў методларын танлаў хәм оны әмелде қоллаў *көнликпелерине* ийе болыўы лазым.

Тыңлаўшы :

- Өз бетинше тема сабақларын ислеп шығыў;
- тәжирийбе өткериў режелерин дүзиў;
- лаборатория сабақларын шөлемлестириў;
- экология пәниниң баслы бағдарларын ажырата алыў;
- оқытыў процессинде илим-пән жетискенликлери, жаңа усыллар хәм үскенелерден пайдаланыў хәмде алдағы инновацион технологияларын коллай алыў;
- шет ел хәм республика илимий журналларына мақалалар баспадан шығарыў, илимий анжуманлар хәм семинарларда докладлар менен қатнаса алыў;
- экология пәнлери тараўында лекция, әмелий, лаборатория сабақларын алып барыў хәм экспериментлер өткериў;
- экология пәнлери тараўыда хәзирги заман талаплары тийкарында сабақларды шөлемлестириў;
- кең көлмеде ағартыўшылық хәм тарғибат жумысларын алып барыў,
- проектлер таярлаў, оқыў әдебиятларын жаратыў *билиминлерине* ийе болыўы зәрүр.

Тыңлаушы :

- тәлим-тәрбия мәселелерин шешиў;
- өз үстинде ислеп, пәнниң жаңа изертлеўлери оқытыў системасында қоллаў;
- ийелеген тәжирийбени критикалық көрип шығыў қәбилיותине, зәрүр болғанда өз қәсиплик хызметиниң түри ҳәм характерин өзгерте алыў;
- экология пәнлери тараўыда қәсиплик хызмет жүритиў ушын зәрүр болған тәлим, көнликпе, билими ҳәм жеке сыпатламаларға ийе болыў;
- экология пәнлерин мектеп, лицей ҳәм орта арнаўлы қәсип-өнер орынларында оқытыўди шөлекмлестириўдиң өзине тән тәрәплери менен таныстыра билиў;
- алдағы пән-техника жаңалықлары менен танысып барыў;
- алдағы хабар-технологияларында ислеў;
- аниматорлар менен ислеў;
- видео сабақларды таярлаў;
- экология пәнлери тараўыда оқыў Дәстүрлер, қолланбалар ҳәм сабақлықлар таярлаў *компетенцияларына* ийе болыўы лазым.

Курстың көлеми

Қайта таярлаў ҳәм билимин жетилистириў курси 288 саатты қурайды. Бул оқыў модули тыңлаушыларының оқыў жүклемеси 12 саат болып соннан:

Жәми аудитория саатлар оқыў жүклемеси	- 8 саат
Соннан теориялық шынығыўлар	- 4 саат
Әмелий шынығыўлар	- 4 саат
Өз бетинше жумыслар	- 4 саат

Қайта таярлаў ҳәм билимин асырыў бағдарының өзине тән қәсийетлери ҳәм актуал мәселелерден келип шыққан ҳалда ис бағдарламада тыңлаушылардың арнаўлы пәнлер көлеминдеги билим, көникпе ҳәм компетенцияларына койылатуғын талаптар өзгертилиў мүмкин.

“Экология пәнин оқытыўда хабар-коммуникация технологияларының қолланылыўы” курсына байланыслы түсиниклер ҳәм атамалар

Педагогикалық процессте хабар-коммуникация ҳәм интерактив технологияларынан пайдаланыў. Тәлимий Интернет ресурслары ҳәм олардан оқыў процессинде пайдаланыў. Интернет тармағының тийкарғы хызметлери. Ziyonet.uz ҳәм басқа тәлим порталлары ресурслары менен ислеў. Интернет тармағында педагоглардың, талапаларының электрон байланыс от орталығында жәмийет коллектив болып ислеў формалары. Блог, форум ҳәм

тематик чатларды шөлкестіріуі ұсыллары. Педагоглардың тармақтағы биргелікте іслесіуі.

Педагогты жеке, қәсіптік хабар майданын шөлкестіріуі. Электрон портфолио түсиниги, құрамы, мазмұны хәм имканиятлары. Хабар технологиялары үскенелерінде педагогтың электрон портфолиосын қәліпестіріуі. Электрон хабар-тәлім орталығында педагогикалық процесслерін проектлестіріуі. Moodle Дәстүри тийкарында оқыу ресурсларын дәретиуі.

Педагогик хызметте әмелий Дәстүрий үсакенелеринен пайдаланыу, әмелий Дәстүрий үскенелер жәрдемінде электрон сабақлықлар, тренажерлар, виртуал лаборатория сабақларын жаратыу ұсыллары. Офис Дәстүрлерінде электрон оқыу-методикалық материалларын жаратыу ұсыллары (Microsoft Word, Excel, Power Point хәм б.). Web 2.0/3.0 технологиялары хәм олардың жәрдеінде электрон дидактик материалларды жаратыу хәм оқыу-тәрбия процесслерінде қоллау.

Педагогикалық хызметте әмелий Дәстүрий үскенелердің қорғаныуын тәміинлеу. Аутентификациялау жәрдемінде қорғау. Қорғау үскенелери.

Экология пәнин оқытыуда хабар-коммуникация технологияларының қолланылыуы.

Экологиялық хабар коммуникация технологияларының сыпатламасы, түрлери. Экологиялық пәнлери тарауында системалы анализ. Экологиялық изертлеулер нәтийжесинің системалы анализи. Системалы анализди әмелге ендириуде экология пәнинің жеке методлары. Алынған илимий изертлеу нәтийжелерін әмелиятқа ендириуде системалы жандасыу. Әмпирик илимий нәтийжелерди әмелиятқа ендириу технологиясы. Экология тарауында тәлім хәм іслеп шығаруы интеграциясын тәміинлеуде системалы анализ.

Экология пәнин сәулендириуде хабар-коммуникация технологиялары тийкарында масмедиа хызмети. Авторлық Дәстүрий тәміинлеулеринен пайдаланылған жағдауда экологиялық электрон тәлім ресурсларын жаратыу.

Модул бойынша саатлар бөлистрилиүй:

№	Темалар	Тыңлаушының оқыу жүклемеси, саат				Өз бетинше жұмысларын таярау
		Хәммеси	Аудиториядағы оқыу жүклемеси			
			Жәми	Жумладан:		
				Теориялық	Әмелий шынығыу	
1.	Кирисиу. Экологиялық хабар коммуникация технологияларының сыпатламасы, түрлери. Экология пәнин ашып бериуде хабар-коммуникация технологиялары негизинде масмедиа хызмети.	6	4	2	2	2
2.	Авторлық дәстүрий тәмиинлеулерден пайдаланған ҳалда экологиялық электрон тәлим ресурсларын жаратыу.	6	4	2	2	2
	Жәми:	12	8	4	4	4

Экологиялық хабар коммуникация технологияларының сыпатламасы, түрлери.

Экология пәнин баянлауда хабар-коммуникация технологиялары негизинде масмедиа хызмети. Авторлық дәстүрий тәмиинлеулерден пайдаланған ҳалда экологиялық электрон тәлим ресурсларын жаратыу.

ЛЕКЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРЫ

1. Кирисиў. Тәлимде хабар-коммуникация технологиялары

Реже:

1. Экологиялық хабар коммуникация технологияларының сыпатламасы, түрлери.
2. Тәлим қарханалардың хабар майданы. Компьютерден пайдаланған халда педагогтың жұмыс жайын шөлкемлестириў.
3. Операцион системаның график интерфейсине кирисиў (Microsoft Windows мысалында).
4. Экология пәнин ашып бериўде хабар-коммуникация технологиялары негизинде масмедиа хызмети

Таяныш сөзлер: технология, хабар технологиялары, хабар-коммуникация технологиялары, персонал компьютер, АКТ, мас медиа хызмети веб-сайт.

1. Экологиялық хабар коммуникация технологияларының сыпатламасы, түрлери.

«Тәлим ҳақында»ғы нызам, ҳәмде «Кадрлар таярлаш миллий дәстүри»ның қабыл қылыныўы Өзбекистан Республикасида тәлим системасы кең көлемде реформалаў болды. Тәлим системасы дүнья стандартлары дәрежесине жеткерий бул реформаның әҳмийетлик ўазыйпаларынан бири есапланады. Дүньяда ҳәзирги заман тәлиминиң хәракетли тәрәпи тәлимди хабарландырыў ҳәм кең хабарландырыўдыесабақа алған халда кадрлар таярлаў болып есапланады. Бул Өзбекистан Республикасы тәлиминде ҳәм жүз бермекте, хабарландырыў тараўында мәмлекетлик сиясати «Хабар ресурслары, хабар технологиялары ҳәм хабар системаларын раўажландырыў ҳәмда жетилистириўдиң ҳәзирги заман дүнья принциплерин есапка алған халда миллий хабар системасын жаратыўға қаратылған»¹. Усы жағдайлар кадрларды таярлаў системасында информатика пәниниң айрықша орнын көрестип береді.

Өзбекистан Республикасида миллий кадрлар таярлаў системасында информатика теориялық ҳәм әмелий информатика тараўындағы қанигелердиң қәсиплик таярлаў бағдарлары ҳәмде қанигелердиң улыўма билим дәрежесин қәлиплестириўдиң әҳмийетлик элементи сыпатында қаралады. Биринши бағдардың зәрүрлиги информатиканы бүгинги күнде метапән сыпатында, ямаса оның әҳмийети әлемниң ҳәзирги заман көринисин қәлиплестириў, информатика түсиниклериниң фундаменталқәийетлери ҳәм методологиясының улыўмалығында анық

¹ Өзбекистон Республикаси «Ахборотлаштириш ҳақида» Қонун // Халқ сўзи. 11.12 2003 й.

болып қалмақта. Екинши бағдары информатикадан таярланған кадрлардың хабарландырыуы тарауында мәдениатын қәлиплестириуы ұазыйпасынан ибарат ибарат болған улыуыма тәлим пәни сыпатында екенлиги.

Информатиканың тийкарғы түсиникларинен бири – бул хабар-коммуникация технологияси есапланады.

Технология грек тилинен (techne) аударғанда санъат, махарат, билиу мәнилерин аңлатады, болар өз нәубетинде процесслер есапланады. Процесслер - бул қойылған мақсетке ерисиу ушын мәлим хәрекетлер комплекси есапланады.

Хабар технологиясы - объект, процесс хәдийсе (хабар өними) жағдайы хақкында жаңа сыпаттағы мағлыуыматларыды алыу ушын пайдаланатуғын мағлыуыматларды (бирлемши) топлау, қайта ислеу хәм жөнетиу үскенелери хәмде усуллары комплекси есапланады. Кейинги уақытларда хабар технологиялары хақкында пикир жүриткенде көпшилик жағдайларда «жаңа», «коммуникацион» ямаса «хәзирги заман» сөзлерин қосып ислетеди.

Хәзирги заман хабар-коммуникация технология - бул хәзирги заман компьютерлер хәм телекоммуникацион үскенелеринен пайдаланатуғын, пайдаланыушы ислеуи ушын «дослық» интерфейске ийе болған хабар технология болып табылады.

АХТ рауажланыу басқышларын көрип шығамыз.

1. Мәселе түри хәм мағлыуыматларға ислеу беріу процесси бойынша:

1- *басқыш* (60-70 ж) - жәмийтелик пайдалананыу режими тийкарында есаплау орайларыда мағлыуыматқа ислеу беріу.

2- *басқыш* (80 жыллардан баслап) - стратегиялық мәселерлерди шешиуге қаратылған информатсион технологияларды жаратыу.

2. *Жәмиятти хабарландыруы бойынша машқалалар бойынша:*

1- *басқыш* (60 жылларның ақыры) аппарат үскенелери имканиятларының шекленгенлиги шәрти астында үлкен көлемдеги мағлыуыматларға ислеу беріу машқаласы

2- *басқыш* (70 жылларының ақырына шекем) IBM 1360 маркалы ЭЕМ - лардың кең таркалыуы. Усы басқыштың машқаласы-дәстүрий тәмийинлеу аппарат үскенелериниң рауажланыу дәрежесинен арқада калыуы.

3- *басқыш* (80 жылларның басында) - компьютер профессионал болмаған пайдаланыушының куралына айланады, информатсион система болса, оның карарын қабылетиу ушын қоллап кууатлаушы сыпатында болып қалады.

4- *басқыш* (90 жыллардың басы) – шөлкемлер ара хәзирги заман технологиялар хәм информатсион системалердиң дөретилюи. Усы басқыштың машқаласы жүдә хәм көп. Олардан ең әхмийетлилері:

- компьютер байланыслары ушын протоколлар
- стратегик мағлыуыматларға кириу имканиятларын шөлкемлестириу
- мағлыуымат қәуипсизлигин хәм қорғауды шөлкемлестириу

3. *Компьютер технологиялары келтиретуғын абзаллықлар бойынша:*

1- *басқыш* (60-жылдарның басы) - орайласқан оммавий пайдаланыўға мулжаллаған есаплаў орайларыда мураккаб есаплаўларни бошқаришда мағлыўматларни самарали ислеў бериў менен хәрактёрланади.

2- *басқыш* (70 - жылдарның урталарыдан баслап) персонал компьютерлар пайдо булиши.

3- *басқыш* (90 - жылдардан баслап) - бизнесда стратегик афзалликларни тахлил килиш мағлыўматларни таксимлаған ислеў бериў телекоммуникацион технологиясига асосланади.

4. *Технология үскенелери түрлери бойынша:*

1- *басқыш* (XX әсирдиң екинши ярымында) перо, китапқа тийкарланған «қолда» орынланатуғын информацийон технология

2- *басқыш* (XX әсирдиң ахырынан баслап) – жазыў машинкаси, телефон, диктофон тийкарланған «механик»

3- *басқыш* (XX әсирдиң 40-60 жыллары) - үлкен ЭЕМ, электрик жазыў машинкалары, ксероксқа тийкарланған «электрик» технология

4- *басқыш* (70 жылдардың басында) - үлкен ЭхМ хәм олар тийкарында жараталыған автоматлаштырылған басқарыў системалары (АБТ) хәм мағлыўмат-излеў системалары «электрон» технологиялары

5- *басқыш* (80 жылдарның орталарындан баслап) - жеке компьютерға тийкарланған компьютер технология

2. Тәлим қарханалардың хабар майданы. Компьютерден пайдаланған ҳалда педагогтың жұмыс жайын шөлкемлестириў.

Хәзирги күнде экологиялық хабар коммуникация технологияларын оқыў процессида төмендеги АКТ ислетиледи: электрон почта, аудипочта, электрон календарь, телеконференция, аудиоконференция, видеоконференция, чат хәм басқалар.

Хәзирги күнде АКТлар тәлим системасында тийкарынан төрт бағдарда:

- үйрениў объекти сыпатында;
- оқытыўдың техник үскенелери сыпатында;
- тәлимди басқарыўда;
- илмий-педагогикалық излениўлерде пайдаланылмақта.

Оқыў-тәрбия процессида АКТлар тийкарынан төрт тәртипте:

пассив қоллаў – компьютер әпиўайы есаплаўшы;

реактив байланыс – компьютер имтихан алыўшы сыпатында;

актив байланыс – компьютер талабаға жол-жорық бериў хәм имтихан алыўда;

интерактив байланыс – компьютер жасалма интеллект сыпатында, ямаса талаба менен байланыста пайдаланылады.

Өзбекистанда тәлим-тәрбия тараўын реформалаўда тийкаргы факторларыдан бири бул тәлим процессин хәзирги заман хабар-коммуникация технологияларини ендириў менен байланыслы болып, республикамыз Президенти И.А.Каримов бул мәселеда "... бүгин өмиримизге терең кирип киятырған Интернет системасын кең ендириў, жасларымызды

Ўзбекистанның әйемки ҳәм бай тарийхы, қәдриятларымыз, жоқары әдеп икрамлы пәзийлетлер руўхында тәрбиялаўға хызмет ететуғын миллий хабар ресурсларын кәлиплестириў ҳәм раўажландырыў, бул бойынша өзбек тилиның имканиятларынан үнемли пайдаланыў мәселеси бархама итибарымыз орайында турыўы лазым”лығын атам өтти².

Бул ўазыйпаларды орынлаў кадрлар таярлаў миллий моделин әмелге асырыўдың басқышларында белгилеп берилген болып, оның келәжектеги раўажалыныўы Президентимиз тәрәпинен илмий тийкарлап берилди. Моделди әмелиятқа ендириў оқыў процессин технологиялаштырыў менен тығызбайланыслы. Илмий техникалық жетилисиў ислеп шығыўдың көп санли тармақлары менен бир қатарда тәлим тараўында ҳәм ҳәзирги заман хабар технологияларын ендириў кереклигин көрсетпекте. Солсебебли, Кадрлар таярлаў миллий дәстүринде “оқыў-тәрбиялық процессти алодағы педагогикалық ҳәм хабар технологиялары менен тәмийнлеў“ зәрүрлиги, оның екинши ҳәм үшінши басқышларында орынланатуғын тийкарғы ўазыйпалардан бири сыпатында белгиленди”³.

Не ушын бүгинги күнде тәлимде хабар технологияларын ендириўдың теориялық негизин жаратыў ҳәм әмелиятқа ендириў зәрүрияти пайда болды? Бириншиден, оқытыўшыны оқыў процессиниң шөлкемлестириўшиси сыпатында емес, балки билимлерди ийелеў дереклеринен бирине айландырып қойыў бұлса, екиншиден, илмий-техника жетискенликлериниң раўажаланыў басқышында хабарлардың кескин артып атырғанлығы ҳәм олардан оқытыў процессинде пайдаланыў ушын ўақыттың шегараланғанлығы, сондай-ақ, талабаларды кәсиплик хызметке терең ийелеўине таярлаў талаплары тәлим системасына ҳәзирги заман технологияларды ендириўди талап етпекте.

² Каримов И.А. Инсон, унинг ҳуқуқ ҳәм эркинликлари – олий қадрият. – Т. 14. – Тошкент: Ўзбекистон, 2006. – 280 б.

³ Баркамол авлод орзуси // Тузувчилар: Ш. Қурбонов, Р.Ахлидинов, Ҳ.Саидов.–Тошкент: Шарқ, 1999.–205 б.

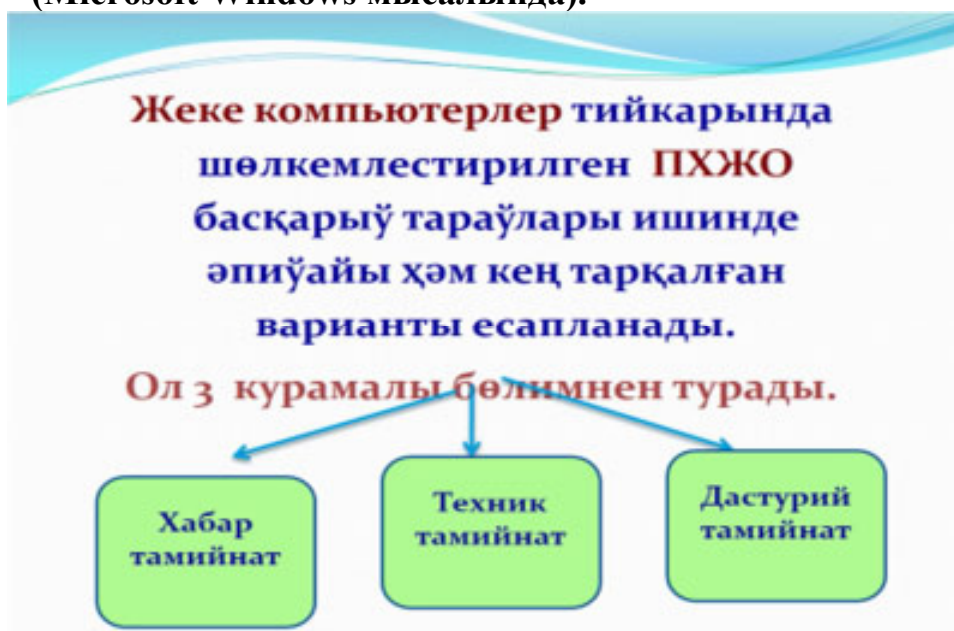
15

Мәмлекетимизда тәлим тарауында жүзберип атырған түпкиликли жаңаланыулар хар бир тәлим орынларында оқыу процесси методикалық тәмийнлениуиниң раўажландырыуды талап етеди. Хәзирги заман хабар хәм коммуникация технологиялары жақын жыллар ишинде педагогикалық инновациялардың тийкарғы дереги болып қалады.

Тәлим алыушылар ушын өз бетинше билим алыу имканиятларын асырыу, тәлимнің электрон хабар ресурсларын қалиплестириу хәм раўажландырыу ушын зәрүр жағдайларды жаратыу тәлим мазмунын жетилистириудиң зәрүрий шәртлеринен бири саналади.

3. Операцион системаның график интерфейсіне кирисің (Microsoft Windows мысалында).

4. Экология пәнин баянлаўда хабар-коммуникация технологиялары негизинде масмедиа хызметі.

Хәзирги заман тәлим системасының негизин сыпатлы ҳәм жоқары технологиялы орталық ийелейди. Оның жаратылыўы ҳәм раўажланыўы техник тәрәптен курамалы, бирақ бундай орталық тәлим системасы жеделлестиріўде, тәлим процессине хабар ҳәм коммуникация технологияларын ендириўге хызмет қылады.

Тәлимда хәзирги заман хабар ҳәм коммуникация технологияларын кең ендириў:

- пән тараўларын хабарландырыў;
- оқыў хызметин интеллектуалластырыў;
- интеграция процессларин тереңлестиріў;
- тәлим системасы инфрасистемасын ҳәм оны басқарыў механизмлерин жетилистриўге алып келеди.

Педагогик тәлим процессларын хәзирги заман хабар технологиялары тийкарында сапалы шөлкемлестиріў:

- аралықтан оқыў курсларын ҳәм электрон әдебиятларын жаратыўшы коллектив педагоглар, компьютер дәстүршилер, тийисли қанигелердиң бирлесиўин;
- педагоглар арасында ўазыйпалардың бөлистирилиўн;
- тәлим процессин шөлкемлестиріўди жетилистриў ҳәм педагогик хызметтиң өнимдарлығының мониторинг етиўди талап етеди.

Хәзирги заман хабар технологияларының тәлим процесслерине ендириү:

- талабаға кәсиплик билимлерди ийелеүине;
- үйренилип атырған хәдийсе, кублыслар хәм процесслерди моделлестириү арқалы пән тараўын терең өзлестириүге;
- оқыў хызметиниң хәр қыйлы шөлкемлесиўин есапқа алған халда талабаның өз бетинше хызмет тараўынның кеңейиўине;
- интерактив байланыс имканиятларының ендирилиўи тийкарында оқытыў процессин индивидуалластырыў хәм дифференцияластырыў;
- жасалма интеллект системасы имканиятларынан пайдаланыў арқалы талабаның оқыў материалларын өзлестириү стратегиясын ийелеүине;
- хабар жәмийетлери ағзалары сыпатында онда хабар мәдениятының кәлиплесиўине;
- үйренилип атырған процесс хәм кублысларды компьютер технологиялары үскенелеринде усыныў, талабаларда пәнге қызығыўшылығын хәм активлигин асырыўға алып келиўи менен әхмийетли есапланады.

Қадағалаў сораўлары

«Технология» сөзине сыпатлама бериң.

«Хабар технологиялары» дегенде нени түсинесиз?

«Хабар-коммуникация технологиялары» дегенда нени түсинесиз?

Оқыў процессинде кайсы ХКТ ислетиледи?

Оқыў-тәрбия процессинде кандай АКТ қолланылады?

Технология үскенелери түрлери кандай?

ХКТның мақсети неден ибарат?

Хәзирги заман хабар технологияларының тәлим әхмийети неден тибарат түсиндирип бериң?

Педагог хызметкер жеке орнын басқарыўдың неше түри бар?

Тәлим электрон хабар ресурсларын кәлиплестириү тийкарынан не мақсетте ислетиледи?

Жуўаплары.

1. Информатиканың тийкарғы түсиникларинен бири – бул хабар-коммуникация технологияси есапланады.

Технология грек тилинен (techné) аўдарғанда санъат, маҳарат, билиў мәнилерин аңлатады, болар өз нәўбетинде процесслер есапланады. Процесслер - бул қойылған мақсетке ерисиў ушын мәлим хәрекетлер комплекси есапланады.

2. Хабар технологиясы - объект, процесс хәдийсе (хабар өними) жағдайы хаққында жаңа сыпаттағы мағлыўматларыды алыў ушын пайдаланатуғын мағлыўматларды (бирлемши) топлаў, қайта ислеў хәм жөнетиў үскенелери

хэмде усуллары комплекси есапланады. Кейинги ўақытларда хабар технологиялары ҳаққында пикир жүриткенде көпшилик жағдайларда «жаңа», «коммуникацион» ямаса «хэзирги заман» сөзлерин қосып ислетеди.

3.Хабар-коммуникация технология - бул хэзирги заман компьютерлер хэм телекоммуникацион үскенелеринен пайдаланатуғын, пайдаланыўшы ислеўии ушын «дослық» интерфейске ийе болған хабар технология болып табылады.

4.Оқыў процессида төмендеги АКТ ислетиледи: Хэзирги күнде экологиялық хабар коммуникация технологияларын оқыў процессида төмендеги АКТ ислетиледи: электрон почта, аудипочта, электрон календарь, телеконференция, аудиоконференция, видеоконференция, чат хэм басқалар.

5. пассив қоллаў – компьютер эпиўайы есаплаўшы;

реактив байланыс – компьютер имтихан алыўшы сыпатында;

актив байланыс – компьютер талабаға жол-жорық бериў хэм имтихан алыўда;

интерактив байланыс – компьютер жасалма интеллект сыпатында, ямаса талаба менен байланыста пайдаланылады.

6. Перо, китапқа тийкарланған «қолда» орынланатуғын информатсион технология, жазыў машинкаси, телефон, диктофон тийкарланған «механик», ксерокс «электрик» технология, автоматлаштырылған басқарыў системалары (АБТ) хэм мағлыўмат-излеў системалары «электрон» технологиялары, жеке компьютерға тийкарланған компьютер технология

7. Педагогик тәлим процессларыни хэзирги заман хабар технологиялары тийкарында сапалы шөлкемлестириў. Аралықтан оқыў курсларын хэм электрон әдебиятларын жаратыўшы коллектив педагоглар, компьютер дәстүршилер, тийисли қанигелердиң бирлесийи.

8. Хэзирги заман хабар технологияларының тәлим процесслерине эндириў, талабаға кәсиплик билимлерди ийелеўинде әҳмийетли.

9. Хабар, техник хэм дәстүрий тәмийнат түрлери ажратылады

10. Тәлим электрон хабар ресурсларын қәлиплестириў хэм раўажландырыў ушын зәрүр жағдайларды жаратыў тәлим мазмунын жетилистириўдиң зәрүрий шәртлеринен бири есапланады.

Әдебиятлар:

1. Арипов М. Интернет ва электрон почта асослари. – Т., 2000. – 218 б

2. Азизходжаева Н.Н. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. – Т.: Молия, 2003. – 192 б.

3. Азизов А.А., Акишина Н.Г. Образование в интересах устойчивого развития.-Т., 2008.

4. Ишмухамедов Р., Абдуқодиров А., Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар (таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун амалий тавсиялар). – Т.: “Истеъдод” жамғармаси, 2008. – 180 б.

5. Самаров Р. Ахборотнинг психологик хавфсизлигини таъминлаш механизми (услубий кўлланма). – Тошкент: Университет, 2015. - 95 б.

6. Rediscovering Biology Online Textbook. Unit 2 Proteins and Proteomics. 1997-2006.

7. Twyman RM (2004). Principles of Proteomics (Advanced Text Series). Oxford, UK: BIOS Scientific Publishers. ISBN 1-85996-273-4.

8. W. Dubitzky, M. Granzow, D/ Berrar/Fundamentals of data mining in genomics and proteomics. New York, USA, 2007, ph -275.

22. [Joan D. Ferraris](#), [Stephen R. Palumbi](#). Molecular Zoology: Advances, Strategies and Protocols 1st Edition. - London: Imperial College Press, 2014. - 285 p.

23. Gerald Karp. Cell and Molecular Biology. - USA, John Wiley and Sons Inc. Ltd. 2013. 216 p.

24. S. Choudhuri. Bioinformatics for Beginners. – USA. Elsevier, 2014. - 345 p.

25. Michael. P. Muehlenbein. Human Evolutionary Biology. – Edinburg, Cambridge University Press, 2010. -545 p.

IV. Электрон таълим ресурслари

1. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги: www.edu.uz.

2. Ўзбекистон Республикаси Алоқа, ахборотлаштириш ва телекоммуникация технологиялари давлат қўмитаси: www.aci.uz.

3. Компьютерлаштириш ва ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантириш бўйича Мувофиқлаштирувчи кенгаш: www.ictcouncil.gov.uz.

4. ЎзРес.ОЎМТВ ҳузуридаги Бош илмий-методик марказ: www.bimm.uz

5. Ўзбекистон Миллий университети: www.nuu.uz.

6. [www. Ziyonet. uz](http://www.Ziyonet.uz)

7. Infocom.uz электрон журнали: www.infocom.uz

2 лекция. Авторлық дәстүрий тәмийинлеўлерден пайдаланып экологиялық электрон тәлим ресурсларын жаратыў

Реже:

1. Дәстүрий тәмийинлеўлер ҳаққында түсиник
2. Экологиялық электрон тәлим ресурсларын жаратыў.

Таяныш сөзлер: АКТ, веб-сайт технология, дәстүрий тәмийинлеўлер, хабар технологиялары, хабар-коммуникация технологиялары, персонал

1. Дәстүрий тәмийинлеўлер ҳаққында түсиник

Персонал компютерлердиң тийкарғы техникалық қурылмалары мағлыўматлар системасының жумысы хәм оның технологиялық процесслеринде анық ажыралып турыўшы бир қанша басқышларды бөлип көрсетиўге болады:

1. Мағлыўматлардың пайда болыўы - яғный хожалық операциялары нәтийжелерин, басқарыў объектлери хәм субектлери озгешеликлерин, ислеп шығарыў процесслери параметрлерин, норматив хәм юридикалық актлер мазмунын билдириўши дәслепки мағлыўматлардың пайда болыўы.

2. Мағлыўматлардың топланыўы хәм системаластырылыўы - яғный керекли мағлыўматларды тез арада излеп табыў хәм таңлаў, мағлыўматларды методикалық жақтан жаңалаў, олардың бузылыўынан, жойтылыўынан сақлаў имканиятын туўдыратуғын дәрежеде мағлыўматларды орналастырыўда шолкемлестириў деген соз.

3. Мағлыўматларды қайта ислеў - бул алдын-ала жыйналған мағлыўматлар тийкарында және де толтырыўшы, анализли, прогнозлы мағлыўматлардың жаңа коринислериниң процесслери деген соз.

4. Мағлыўматларды көрсетиў - мағлыўматларды инсан қабыл етиўи ушын пайдалы түрде көрсетип бериў. Ең алды менен - бул баспага шығарыў, яғный хўжетлерди адам қабыл етиўи ушын қолайлы етип таярлаў. Бирак графикалық сызылма материаллары (сызылмалар, диаграммалар) дүзиў хәм даўыслы сигналлар пайда етиў турлери коп қолланылады.

Аралықтан тәлим (АТ) - бул оқытыўшы хәм оқыўшы бир бири менен аралық яки ўақыт арқалы ажратылған себепли, информатсион технологиялардан пайдаланылған тәлим түри.

Бул тәлим түрин бир неше моделлери бар, олар Аралықтан тәлим пайда етилиўине себеп болған жағдайы менен парықланады:

Географик себеплер (мәмлекет майданы, орайлардан географик узақласқан регионлар бар екенлиги), мәмлекетти компютерлестириў хәм информацияластырыў дәрежеси, транспорт хәм коммуникациялар раўажланыў дәрежеси,

Аралықтан тәлім ушын кәнигелер бар екенлиги, тәлім тараўында информатсион хәм коммуникацион технологиялардан пайдаланыў дәрежеси, мәмлекеттиң тәлім тараўындағы әдетлери.

Усы модел тек ғана аралықтан оқыўшылар менен ислеў ушын жаратылады. Олардың хәр бири виртуал оқытыўшыға бириктирилген болады. Консультациялар хәм жуўмақлаўшы бақлаўларды тапсырыў ушын болса регионал бөлимлер болыўы шәрт.

Сондай оқыў курсларда оқытыўшы хәм оқыўшыларға оқыў формасын хәм формасын таңлаўда үлкен имканиятлар хәм азатлықлар бериледи.

Бул моделге мысал қылып Буюк Британияның Ашық Университетиндеги (<http://www.ou.uk>) тәделге алыў мүмкин.

Усы модел аралықтан хәм күндизги тәлім оқыўшылар менен ислеў ушын жаратылады. Еки топарда бирдей оқыў дәстүри хәм сабақлар кестеси, экзаменлер хәм оларды бақалаў критериялары бар.

Сондай оқыў орынларында күндизги курслардың саны аралықтағыларға карағанда көп. Усы аралықтан курслар педагогика хәм методикасындағы жаңа жөнелислерди излениўлеринде қолланылады.

Бул моделге мысал етип Жаңа Англия хәм Австралия Университетиндеги (<http://www.une.edu.au>) тәлім алыў мүмкин.

Усы модел аралықтан хәм күндизги тәлім түрлерин интеграцияластырыў ушын жаратылады. оқыўшылар оқыў курстың бир бөлимин күндизги, басқа бөлимин болса аралықдан оқыйды. Сол менен бирге бул тәлім түрине виртуал семинар, презентациялар хәм лекциялар өткизиў де киреди. Бул моделге мысал етип Жаңа Зеландиядағы Массей Университетиндеги (<http://www.massey.ac.nz>) мысалға алыў мүмкин.

Усы модел еки университетлерди бир бири менен бирлесийин талап қылады. Усы оқыў орынлардан бири оқыў курсларын пайда етип жумысын тәминлесе, екиншиси болса оларды тастийқлап, курсларға оқыўшыларды тәминлейди.

Сол менен бирге бул процесте пүткил университет емес бәлки бир кафедра яки орайы яки университет орнында тәлім тараўында ислеитүғын кәрханалар да қатнасыўы мүмкин. Усы моделде оқыў курсларды хәр дайым бақлаў тийисли хәм автор хуқуқларын тексерий зәрүр болады.

Бул моделге мысал етип Канададағы Ашық оқыў Агентлигиндеги (<http://www.ola.bc.ca>) тәлімди алыў мүмкин.

Усы модел еки университетлер бир бири менен өзлери жаратқан оқыў курслар менен алмасады. Аралықтан тәлім тараўында жетекши болған оқыў орыны бул тараўда биринши кәдем қойатуғын оқыў орыны өзиниң оқыў курсларын усынады.

Усы моделде еки оқыў орны оқыўшылары бирдей тәлім хәм дипломлар алады. Бул моделге мысал етип Ашық Университет Бизнес мактеби хәм Шығыс Европа Университетлери менен бирге екенлиги болыўы мүмкин.

Усы модел университет хәм оның филиаллары менен болған мүнәсебетлерине ухсас. Бул моделде бир университет оқыў курс,

дипломларларды исеним билдирсе, қалған бир неше университетлар оқыўшыларды тәминлейди.

Усы моделде информатсион хәм коммуникацион имканиятлар кең пайдаланылады. Бир оқыў орнында болып өткен оқыў курслар видеоконференциялар, радиотрансляциялар хәм телекоммунакацион каналлар арқалы синхрон телекөрсетиўлер көринисинде басқа аудиторияларға узатылады.

Араласқан модел менен паркы сонда, бул моделде оқыўшылар күндизги тәлимде қатнаспайды.

Бул моделге мысал етип АКШтың Висконсинг Университетиндеги хәм Қытайдың орайлық радио хәм телевидение Университетиндеги тәлимди алыў мүмкин.

Усы модел мәмлекет яки илмий излениў мақсетиндеги дәстүрлерди атқарыў ушын жаратылады. Тийкарғы жумыс аралықтан тәлим кәнигелери хәм педагоглар топланған илимий-методик орайға түседи. Усы моделде жаратылған курслар ахалының үлкен бөлиmine жаряланып өз ўазыйпасын орынлағаннан кейин тоқтатылады

Бул моделге мысал етип Африка, Азия хәм Латын Америкадағы раўажланбаған мәмлекетлеринде өткизилген аўыл хожылығы, салықлар хәм экология хаққындағы өткизилген хәр қыйлы курслар болыўы мүмкин.

Сабақ кестеси қолайлығы. Оқыўшы өзине мақул болған ўақытта оқыў процесине қатнасыўы мүмкин.

Қолай пайдаланыў мәнзиллери. оқыўшы интернет кафе, уй, мийманхана, жумыс орнында хәм басқа орынлардан оқыў процесине қатнасыўы мүмкин.

Қолай оқыў темпи. Тәлим, оқыўшылар жаңа билимлерди түсиниў темпинде өткизиледи.

Қолай оқыў реже. Оқыў режени талабаларға индивидуал хәм мәмлекет тәлим талапларына сайкес халда пайда етиў мүмкин.

Мағлыўматлар базасының топланыўы. Алдынғы оқыған талабалар билимлерин топлаў хәм оннан пайдаланыў имканияты.

Көргизбели қолайлықлары. Мультимедия имканиятларынан толық пайдаланыў имканияты.

Тәжирийбели оқытыўшыларды танлап тәлим процесине тартыў, шексиз аралыққа тәлим бериў. Оқытыўшы хәм оқыўшылар арасындағы аралық хеш қандай әхмийетке ийе емес.

Жумыс процесине кесент бермеўи. Оқыўшы жумыстан ажралмас жағдайда тәлим алады. Оқыўшылар санының асырылыўы. Аралықтан тәлим технологияларды толық қоллаған оқыў орны талабалар саны 2-3 есе асыўы мүмкин.

Баҳасы. Аралықтан тәлим курслары 2 хәм 3 есе әпиўайы курсларға карағанда арзан.

Социал топарларға ажратыў жоқ екенлиги. Аралықтан тәлим курсында екинши жоқары яки қосымша мағлыўмат алыўшылар, малака асырыў хәм қайта таярлық өтеў кәлеўшилери; екинши паралелл мағлыўмат алыўды кәлеўши талабалар; орайдан узақда, хәм өзлестирилген минтақалар ахолиси;

физикалық нұқсанлары болған шахслар; армия хизметінде болған шахслар; еркин көшип жүрийі шекленген шахслар; хәм басқалар катнасыўы мүмкин.

Жас шеклениўлери жоқлығы. Оқыўға кабыл қылыныўшылардың жас шеклениўлери бийкар етиледі.

Электрон жағдайдағы тәлим хәм сәўбет процеслерге исенимсизлик. Усы себептен талабалар виртуал жағдайдағы тәлим түринде емес, балки әпиўайы (күндизги хәм сыртқы) тәлим түрлеринде оқыўды абзал көреді.

Мәмлекет аралықтан тәлим стандартлары жоқлығы хәм нәтийжеде мәмлекет нұсхасындағы диплом берилмеўи. Сол себептен көплеген аралықтан тәлим курслары питкерийүшилерине тек ғана усы курсты питкергенлиги хаққында сертификат яки гуўахнамалар бериледи.

Виртуал орталық хәм техника тәмийнат пенен байланысы. Аралықтан тәлим интернет бар екенлиги, оннан пайдаланыў баҳасы, тезлиги хәм сервислар бар екенине, арнаўлы коммуникацион техникалар бар екенлиги хәм олар ислеўине тийисли.

Интернет аралықтан тәлим порталы.

Видео хәм аудио конференциялар.

Электрон почта арқалы тәлим.

Интернет арқалы өз бетинше тәлим алыў.

Узактан басқарыў системалар.

Онлайн симулятор хәм оқыў дәстүрлер.

Тест тапсырыў системалары

Видео, аудио хәм баспаға шиғарылған материаллар.

Телевизион хәм радио көрсетиўлер.

Дискларда жайласқан дәстүрлер

Видео хәм аудио конференциялар - бул Интернет хәм бошка телекоммуникацион байланыс каналлары жәрдемінде еки, узақласқан аудиторияларды телекоммуникацион жағдайларда бир бири менен байланыстырып тәлим алыў жолы. Видео хәм аудио конференциялар ушын үлкен көлемде арнаўлы техника, жоқары тезликке ийе болған байланыс каналы хәм оқытыўды пайда етиў ушын хызмет көрсетиўши кәнигелерди камраўы керек болады.

2.Экологиялық электрон тәлим ресурсларын жаратыў.

Компьютер графикасы түсинигине тоқтайтуғын болсақ, компьютер графикасы дегенде биз хәр түрли суўретлер хәм сызылмаларды, анимацияларын, хәр түрли эффектлерди, сөзлерди өзінде жәмлеўине түсиниледи. Оқыў ўақтында, конференцияларда хәм семинарларды өткерийүинде хәзирги заман техникаларын қоллаў қолайлы болып қалды.

Көрсетиў ушын 35 миллиметрлик слайд плёнкасы хәм сыртқы плёнкалар ислетилиўи әдетке айланған. Кейинги ўақитларда реңли суйық кристаллы панелллер тарқалған болып, тиккелей компьютер экранына уланады. Бундай

презентацияларды таярлау көп мийнет талап қылмайтуғын процесс. Соның ушын дәстүр таминати базаринда қатар пакетлер пайда болды, олар презентацияларды бузыуы хәм өткеріу жұмысларын қурамаластырыуға жәрдем береді. Бундай дәстүр программасы ўкиллериниң ўакиллериниң бири бул **Microsoft Power Point** дәстүри болып есапланади.

Microsoft Power Point дәстүри Windows кабығы астыда жаратылған болып, бул дәстүр презентациялар (презентациялар ислеу, таныстырыу) менен ислеу ушын ең кулай болған дәстүрий қурылмаларынан бири есапланади. Бул дәстүр аркалы барлық көргезмели қурылмаларин жаратыу хәм айрым жерлеринде есе мағлыуматлар базасы сыпатинда хәм қоллау мүмкин. Айрым уақитлари бул дәстүрлерди мультимедиа қурилмаларинан басқарыу хәм коллап, көрсетиуши қурылмаларға жиберыу уазипаларин хам ислеу мүмкин. Дәстүрде ислеу ушын биз жаңа тусиниклер менен танысамыз.

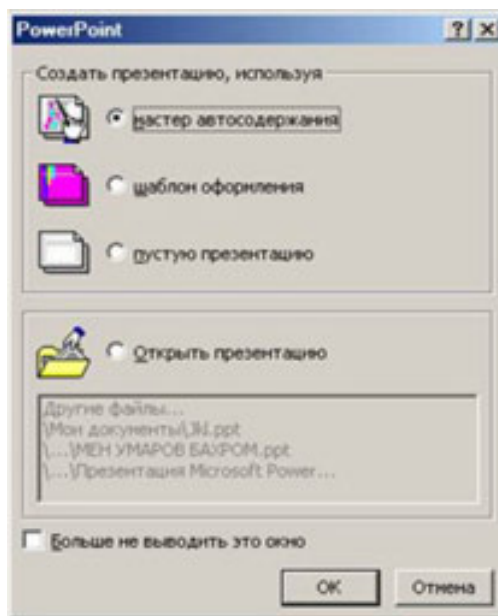
Презентация - бул слайдлер хәм арнауылы эффектлер топلامы болып, оларды экранда көрсетиу, тарқатылатуғын материал, текст режеси хәм конспект формасында бир файлда сақланады.

Слайд - бул презентацияның бөлек кадри болып, тексти, адзацларды график хәм диаграмаларды өз ишине алады. **Power point** қурылмалары менен жаратылған слайдларды ақ-қара ямаса реңли принтерде шығарыу ямаса арнауылы агентлиги жәрдемде 35 миллиметрли слайдлерды фото пленкаларда таярлау мүмкин.

Тарқатылатығын материал - қолай формада басып шығарылатуғын хәм танысуу ушын мөлжеленген материаллар. Олар бир бетде еки, төрт ямаса алты слайдлар шығарылған болады.

Текст конспекти - **Power Point** да презентация үстинде ислеу ўақтында жаратылған текст конспекти. Шығарыу ўақтында текст конспектиниң хәр бир бетинде слайд хәм текстиниң мазмунын түсиндириуши киширийтилген формада шығарылған болады.

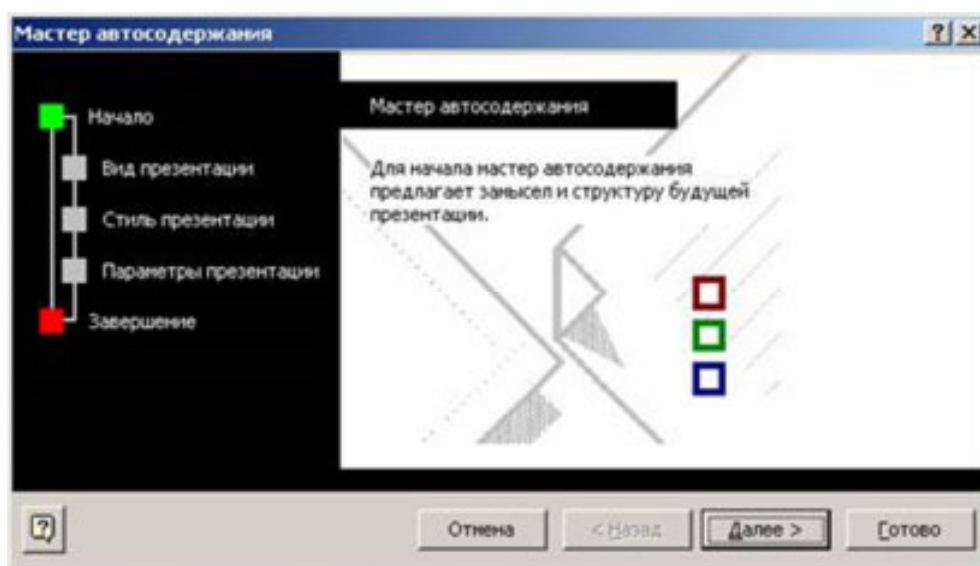
Презентация структураси (дүзилиси) – тек ғана слайд, соның график көринисисиз тийкарғы текст хәм арнауылы формаластырыуын ишине алған хўжет.

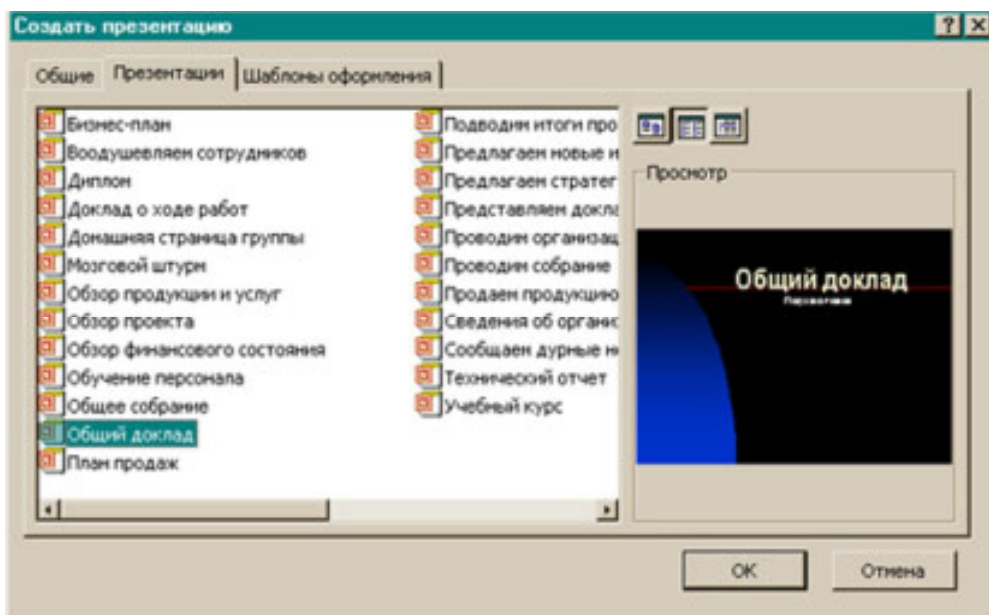
Power Point дәстүрін иске түсириү. Бул дәстүрди иске түсириү ушын **Windows** диң "Пуск" менюси ишиндеги "Программы" бөлиминде "Microsoft Power Point" буйрығын таңлаймыз. Соннан кейин экранда төмендеги айна пайда болады.

Бул айна төмендеги бөлимлерден ибарат: **Мастер автосодержания, Шаблон оформления, Пустую презентацию, Открыть презентацию** .

Егер сиз биринши - **Мастер автосодержания** бөлимин таңласаңыз онда компьютер сизгее яғный презентациялар түрін, курамын хәм сыртқы көринисин (реңли құрылмаларын) таңлап, оны жаратыўға избе-из орынлаўға жәрдем береді.

Егер сиз екінші - **Шаблон оформления** бөлімін таңласаңыз онда компьютер сизге тек ғана сыртқы көрінісін (реңли құрылмаларын) таңлап, оны жаратыуға жәрдем береді.

Егер сиз үшінші - **Пустую презентацию** бөлімін таңласаңыз онда компьютер сизге жаңа бос презентацияларды жаратыу жәрдем береді.

Егер сиз төртінші - **Открыть презентацию** бөлімін таңласаңыз онда компьютер сизге алдын жаратылған презентацияларды төмендегі дизимге таңлап кайта ашыуға жәрдем береді.

Презентацияларды редактрлеуде хэм ол менен ислеуди баслағанымызда дәстүр айнасы төмендегі көринисте болады.

Ол *Файл, Правка, Вид, Вставка, Формат, Сервис, Показ слайдов, Окно, Помощь* меню бөлімлеринен, *Стандартные*, *Форматирование* хэм босқа жәрдемчи кнопкалар (асбаплар) қатарларынан, жұмыс орнынан хэм мағлыұматлар қатарынан ибарат. Жәрдемчи кнопкаларының көп бөліми бизге басқа *Microsoft Office* дәстүрлери (**Word, Excel хэм Access**) арқалы танис, соның ушын тек ғана *Power Point* ға арнаўлы кнопкаларға айрықша тоқтаймыз.

Power Point ғатийисли жәрдемши кнопкалар

1. - Презентацияларға жаңа бос слайд көшиў. Бул кнопка таңланғаннан кейин экранда айна арқалы таза слайд түрин таңлаўды бизге усыныс етеди.
2. - Презентациялар слайдларин формаланиуинда *Power Point* диң сыртқи көринисин (ренли курылмаларин) өзгертиў жәрдемшисин түсириў.
3. - Презентацияларды структура режиминде көрсетгенде, слайдлары хэм хэмме тийкарғы текстин көрсетиў ёки көрсетпеўликти тәмийинлейди.
4. - Презентацияларни структура режиминде көрсетгенде, слайдларды и хэм хэмме текстлериниң курылмаларын (сыртқи көринисин) көрсетиў ямаса көрсетпеўин тәмийинлейди.
5. - Таңланған текст объекттиң хәриплерин саялы (с тенью) сыртқи көринисине өткириў.

6. - Танланған текст объектинің хәриплерин бир кәдемге үлкейтиў.
7. - Танланған матн объектнинг хәриплерин бир кәдемге кемейтиў.
8. - Слайд объектлардиң пайда болыўын аныклайтуғын анимация эффектларин сазлаў байланыс айнасын экранға шығарыў.
9. - Слайд объектлардың оң жағынан үлкейтип, автомобиль сести менен пайда болыўы анимация эффекти.
10. - Слайд объектлерининг шеп жақта үлкейип, ыскырық сести менен пайда болыўы анимация эффекти.
11. - Слайд объектлерининг ортадан, үлкейтип фотокамера сести менен пайда болыўы анимация эффекти.
12. - Слайд объектлерининг ортадан, жақтыланып пайда болыў анимация эффекти.
13. - Слайд объектлериниң оң муйшинде хәрипе-хәрип пайда болыўы анимация эффекти.
14. - Слайд объектлерининг хәриппе хәрип, жазыў машинасы даўысы менен пайда болыўы анимация эффекти.
15. - Слайд объектлерининг оң жағында карама-карсы пайда болыў анимация эффекти.
16. - Слайд объектлерининг жоқарыдан сөзбе-сөз пайда болыў анимация эффекти.

Қадағалаў сораўлары

1. Аралықтан тәлим дегенде нени түсинесиз?
2. Видео хәм аудио конференциялар деген не?
3. Араласқан модел деген не хәм оған мысал келтириң?
4. Компьютер графикасы түсиник бериң?
5. Презентация деген не?
6. Слайд дегенде нени түсинесиз?.
7. Тарқатылатығын материаллар қандай формада болады?
8. Power Point да текст конспекти қандай болады?
9. Презентация структурасы қандай хұжжет есапланады?
10. **Power Point** дәстүрин иске түсириў ушын не исленеди? . Бул дәстүрди иске түсириў ушын **Windows** диң "Пуск" менюси ишиндеги "Программы" бөлимінде "Microsoft Power Point" буйрығын танлаймыз. Соннан кейин экранда төмендеги айна пайда болады.

Жуӳаплар

1. Аралықтан тәлим (АТ) - бул оқытыушы хәм оқыушы бир бири менен аралық яки ўақыт арқалы ажратылған себепли, информатсион технологиялардан пайдаланылған тәлим түри.

2. Видео хәм аудио конференциялар - бул Интернет хәм бошка телекоммуникацион байланыс каналлары жәрдемінде еки, узақласқан аудиторияларды телекоммуникацион жағдайларда бир бири менен байланыстырып тәлим алыу жолы.

3. Аралас моделдиң парқы сонда, бул моделде оқыушылар күндизги тәлимде қатнаспайды. Бул моделге мысал етип АКШтың Висконсинг Университетіндеги хәм Қытайдың орайлық радио хәм телевидение Университетіндеги тәлимди алыу мүмкин.

4. Компьютер графикасы - компьютер графикасы дегенде биз хәр түрли сүүретлер хәм сызылмаларды, анимацияларын, хәр түрли эффектлерди, сөзлерди өзінде жәмлеўине түсиниледи.

5. Презентация - бул слайдлер хәм арнаўылы эффектлер топламы болып, оларды экранда көрсетиу, тарқатылатуғын материал, текст режеси хәм конспект формасында бир файлда сақланады.

6. Слайд - бул презентацияның бөлек кадри болып, тексти, адзацларды график хәм диаграмаларды өз ишине алады. Power point құрылмалары менен жаратылған слайдларды ақ-қара ямаса реңли принтерде шығарыу ямаса арнаўылы агентлиги жәрдемінде 35 миллиметрли слайдлерды фотопленкаларда таярлау мүмкин.

7. Тарқатылатығын материал қолай формада басып шығарылатуғын хәм танысыу ушын мөлжеленген материаллар. Олар бир бетде еки, төрт ямаса алты слайдлар шығарылған болады.

8. Текст конспекти - Power Point да презентация үстинде ислеу ўақтында жаратылған текст конспекти. Шығарыу ўақтында текст конспектиниң хәр бир бетінде слайд хәм текстиниң мазмунын түсиндириушы киширийтилген формада шығарылған болады.

9. Презентация структураси (дүзилиси) – тек ғана слайд, соның график көринисисиз тийкарғы текст хәм арнаўылы формаластырыуын ишине алған хўжжет.

10. Power Point дәстүрин иске түсириу ушын **Windows** диң "Пуск" менюси ишиндеги "Программы" бөлиминде "Microsoft Power Point" буйрығын танлаймыз.

ӘМЕЛИЙ САБАҚЛАРДЫ ШӨЛЕКЕМЛЕСТИРИҮ БОЙЫНША КӨРСЕТПЕ ҲӘМ УСЫНЫСЛАР

Әмелий сабақарда тыңлаўшылар оқыў модуллеры шегарасында творчестволық тапсырмалар, кейслер, оқыў проектлер, технологиялық процесслер менен байланыслы жағдайлы мәселелери тийкарында әмелий жумысларды орынлайды.

Әмелий сабақлар ҳәзирги заман тәлим методларынан ҳәм инновацион технологияларға тийкарланған ҳалда өткериледи. Буннан басқа, өз бетинше жумыс, оқыў ҳәм илимий әдебиятларынан, электрон ресурсларынан, тарқатпа материалларынан пайдаланыў усыныс етиледи.

ЭМЕЛИЙ САБАҚЛАР

Эмелий сабақлар ушын ўазыйпалар

1-эмелий сабақ

ТЕМА: ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ХАБАР-КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ ТҮРЛЕРИ

Мақсет: Экологиялық хабар-коммуникация технологиялары түрлери ҳам Интернетти тәлим процессинде үнемли пайдаланыў усылларын үйрениў.

Ўазыйпалар:

1-бөлим: Ziyonet.uz, pedagog.uz ва бошқа тәлим порталлари ресурслары менен ислеў.

- Ziyonet тәлим тармағының жаратылыў факторлары ҳаққинда мағлыўмат табың;
- Ziyonet тәлим тармағы ҳам оның ўазыйпалары бойынша мағлыўмат табың;
- Ziyonet.uz тәлим тармағына кириў ҳам ол менен ислеўди үйрениң;
- Ziyonet.uz тәлим тармағы қурамы менен танысың;
- Ziyonet.uz тәлим тармағына мағлыўматлар излеўди үйрениң;
- Ziyonet.uz тәлим тармағына өз паниңиз бойынша электрон оқыў материалларын табың.

2-бөлим: Төмендеги сайтлар менен танысың.

Өзбекистанның кең жәмийетшилиги ушын ямаса пайдалы сайтлары

1. <http://www.freenet.uz> – Ўзбекистон Freeneti саҳифаси. Ўзбекистон, Марказий Осиёга оид турли ресурсларга эга. Грантлари ҳақида маълумотларни мунтазам равишда беради. Электрон почта хизматига эга.
2. <http://www.dreams.uz> – Электрон табрик откриткалари тўплами. Унинг ёрдамида сиз дўстларингизга байрамга электрон табрикнома юборишингиз мумкин.
3. <http://www.esezam.com> – Марказий Осиё, Кавказ ва Россия информацион портали. Худуддаги Интернет ресурслари ҳақида батафсил маълумот берилган. Мамлакатлар ҳақидаги энциклопедик маълумотлар келтирилган.
4. <http://www.uzreport.com> – Информацион аналитик портал. Ўзбекистон, Интернет ресурслар, туризм, иш ҳақидаги ва хоказо маълумотлар келтирилган.
5. <http://www.uzjobs.com> – Ўзбекистон иш биржаси. Турли мутаххассислар бўйича вакансиялар келтирилган. Унинг ёрдамида иш топиш ёки зарур

мутахассисни топиш мумкин. Ўзингиз ҳақингиздаги маълумотни киритиб қўйишингиз мумкин.

6. <http://www.uza.uz> – Ўзбекистон Миллий Ахборот Агентлиги саҳифаси. Унда турли мавзудаги маълумотлар ва ахборот агентликлари ҳақидаги маълумотларни, янгиликларни олиш мумкин.

7. <http://www.cer.uz> – Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий тадқиқотлар Маркази. Ҳозирги кунда марказ Интернетни ривожлантириш борасида ишлар олиб бормоқда. Марказ Жаҳон Банкининг проекти танловида ғолиб чиқди ва уни амалга оширмоқда.

8. <http://www.referat.uz> – Турли фанлардан рефератлар тўпламига бой саҳифа. Ўқувчилар ва талабаларга жуда фойдали маълумотлар келтирилган.

9. <http://www.bolalar.sarkor.uz> – Болалар оммабоп информацион саҳифаси. Болаларга фойдали ва қизиқарли бўлган турли маълумотлар келтирилади.

10. <http://www.art.esazam.com> - Ўзбекистон замонавий санъати саҳифаси.

11. <http://www.vlibrary.freenet.uz> – «Виртуал кутубхона» электрон дарслиги. Виртуал кутубхона, Интернет, электрон почта, Интернетда маълумотларни қидириш, виртуал кутубхона манзиллари батафсил берилган.

12. <http://www.ablsoft.uz> – Дастур таъминот ишлаб чиқариш, информацион технология соҳасида тренинглар ва семинарлар ўтказиш билан шуғулланувчи компания саҳифаси.

13. <http://www.youthcenter.freenet.uz> – Ёшлар Интернет маркази саҳифаси. Унда марказда ўтказиладиган машғулотлар, турли анжуманлар ҳақидаги маълумотлар билан танишишингиз мумкин.

14. <http://pravo.eastlink.uz> – Ўзбекистон қонунчилиги юридик информацион системасига бағишланган саҳифа. Унда қонунлар, турли ҳужжат ва кодекслар келтирилган бўлиб, ундан деярли барча корхона ва компаниялар фойдаланади.

15. <http://www.asia-art.uz> – Ўзбекистан замонавий санъат виртуал галереяси.

Ўзбекистандағы билимлендириў тараўы сайтлар

16. <http://pedagog.uz> – Низомий номидаги ТДПУнинг электрон кутубхона сайти

17. <http://book.uz> - Электрон адабиёти кутубхонаси

18. <http://www.uzlib.uz>- UzLibrary электрон китоблари.Китобларнинг электрон тўплами. Бепул ва ҳаммабоп.

19. <http://biblio-world.doira.uz> -Кутубхона, жаҳон кутубхоналари, Е-кутубхоналари, калейдоскоп, ахборот технологиялари ва ўқув зали сайти

20. <http://citybook.uz>- Электронная библиотека книг, учебной литературы для школ, колледжей, лицеев и ВУЗов, а так же на сайте размещены периодические издания

21. <http://kutubxona.com>- Ўзбек адабиёт электрон кутубхонаси

22. <http://www.ilmiy-maqola.uz> –илмий мақолалар, методик ишланмалар ва дарсликлар сайти
23. <http://www.microbio.uz> - Начало микробиологических исследований в Узбекистане приходится на 20-30 годы, когда наибольшее развитие получили медицинская и почвенная
24. <http://tanlov.uz> - портал справочной информации по проводимым конкурсам, грантам, стипендиям, акциям и другим мероприятиям для поддержки молодежи
25. <http://www.e-tarix.uz> - Ўзбекистон тарихи, жаҳон тарихи, тарих фанига оид қизиқарли маълумотлар, интерактив дастурлар ва хоказолар
26. <http://www.dissertant.uz> - Портал молодых ученых посвящен: Одарённым студентам, Магистрам, Аспирантам, Докторантам, работающим над диссертацией и их деятельности
27. <http://www.ebooks.uz> – электрон дарсликлар дунёси
28. <http://fan.zn.uz> - Фан ва техника тараққиёти, конференция, семинарлар
29. <http://www.englishclub.uz> - Клуб англоговорящих в Узбекистане. Форум, чат, статьи и новости
30. <http://bobokhujaev.tfi.uz> - Бу сайтда кўп қайта ишланган информация йўқув методик маълумотлар базаси, молия иқтисод йўналиши бўйича мутахассислик фанларни ўқитиш

Фонд ҳам халқара шөлкемлер

31. <http://www.fundersonline.org/index.html> – Онлайндаги фондлар.
32. <http://www.eurasia.org> – Евросиё жамғармаси саҳифаси. Бу жамғарма иқтисодни, кичик табиркорликни ривожлантиришга қаратилган.
33. <http://www.irex.org> – IREX дастур саҳифаси. Бу дастур асосида илмий ходимлар, ўқитувчиларга ва мутахассисларга илмий текшириш ишларини бажариш учун танлов асосида имкониятлар берилади. Ўзбекистонда бу дастур асосида кўпгина мутахассислар АҚШ да турли мавзуларни ўрганишга имкон олдилар.
34. <http://www.iatp.uz> – IATP дастур сайти. Бу дастур Интернетни ўрганиш ва Интернет билан ишлаш имкониятларини яратишга қаратилган. Бу дастур асосида фойдаланувчилар ўқишга ва Интернет билан ишлаш имконига эга бўлмоқда.
35. <http://jica.org> – Япония Халқаро Ҳамкорлик Агентлигининг саҳифаси.
36. <http://www.undp.org> – Бирлашган Миллатлар ташкилоти саҳифаси.
37. <http://www.unesco.org> – ЮНЕСКО ташкилоти саҳифаси.
38. <http://www.worldbank.org> – Жаҳон банки саҳифаси.
39. <http://www.who.ch> – Жаҳон соғлиқ ташкилоти саҳифаси.
40. <http://www.nobel.se> – Нобел фонди саҳифаси.

3-бөлим: Өз бетинше ислеў ушын ўазыйпа:

Қайсы сайттардан пайдаланып видеолекциялар, видеоролик, электрон презентациялар, лекция текстлер хәм басқа оқыў материалларын табыў мүмкин?

2-әмелий сабақ

Тема: АВТОРЛЫҚ ДӘСТҮРИЙ ТӘМИЙИНЛЕЎЛЕРДЕН ПАЙДАЛАНЫП ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ЭЛЕКТРОН ТӘЛИМ РЕСУРСЛАРЫН ЖАРАТЫЎ

Мақсет: Тыңлаўшыларыдың оқыў мақсетли электрон материалларын жаратыў хәм авторлық дәстүрий тәмиийинлеўлерден пайдаланған халда экологиялық электрон тәлим ресурсларын жаратыў бойынша билим, көникпе хәм қәнигелигин жетилистириў.

Ўазыйпалар:

1-бөлим: Төмендеги сораўларға жуўап табың:

1. Оқыў мақсетли электрон материаллардың түрлерин анықлаң.
2. Хәр бир түрдеги электрон материаллардың ўазыйпаларын анықлаң.
3. Оларни жаратыў ушын компьютер дәстүрин белгилең.
4. Оқыў мақсетли электрон материаллардың сыпатын баҳалаў критерияларын ислең шығың.

2-бөлим: Төмендеги ўазыйпаларды орынлаң:

5. «Дидактик материаллар» атлы кластер дүзиң.
6. «Дидактик материаллар» атлы электрон кластерни Power Point дәстүринде жаратың.
7. Жаратылған «Дидактик материаллар» атлы электрон кластерлерди баҳалаң. «Дидактик материаллар» атлы кластерге мысал:

Компьютер графикасы түсинигине тоқтайтуғын болсақ, компьютер графикасы дегенде биз хәр түрли суўретлер хәм сызылмаларды, анимацияларын, хәр түрли эффектлерди, сөзлерди өзінде жәмлеўине түсиниледи. Оқыў ўақтында, конференцияларда хәм семинарларды өткерийинде хәзирги заман техникаларын қоллаў қолайлы болып қалды. Көрсетиў ушын 35 миллиметрлик слайд плёнкасы хәм сыртқы плёнкалар ислетилиўи әдетке айланған. Кейинги ўақитларда реңли суйық кристаллы панеллер тарқалған болып, тиккелей компьютер экранына уланады. Бундай презентацияларды таярлаў көп мийнет талап қылмайтуғын процесс. Соның ушын дәстүр таминати базаринда қатар пакетлер пайда болды, олар презентацияларды бузыўи хәм өткерийў жұмысларын қурамаластырыўға жәрдем береді. Бундай дәстүр программасы ўкиллериниң ўакиллериниң бири бул Microsoft Power Point дәстүри болып есапланады.

Microsoft Power Point дәстүри Windows кабығы астыда жаратылған болып, бул дәстүр презентациялар (презентациялар ислеў, таныстырыў) менен ислеў ушын ең кулай болған дәстүрий қурылмаларынан бири есапланады. Бул дәстүр аркалы барлық көргезмели қурылмаларин жаратыў хәм айрым жерлеринде есе мағлыуматлар базасы сыпатинда хәм қоллаў мүмкин. Айрым уақитлари бул дәстүрлерди мультимедиа қурилмаларинан басқарыў хәм қоллап, көрсетиўши қурылмаларға жиберыў уазипаларин хам ислеў мүмкин. Дәстүрде ислеў ушын биз жаңа тусиниклер менен танысамыз.

Презентация структураси (дүзилиси) – тек ғана слайд, соның график көринисисиз тийкарғы текст хәм арнаўлы формаластырыўын ишине алған хўжжет.

Power Point дәстүрин иске түсирийў. Бул дәстүрди иске түсирийў ушын **Windows** диң "*Пуск*" менюси ишиндеги "*Программы*" бөлиминде "*Microsoft Power Point*" буйрығын танлаймыз. Соннан кейин экранда төмендеги айна пайда болады.

Бул айна төмендеги бөлимлерден ибарат: **Мастер автосодержания, Шаблон оформления, Пустую презентацию, Открыть презентацию** .

Егер сиз биринши - **Мастер автосодержания** бөлимин таңласаңыз онда компьютер сизге яғный презентациялар түрин, қурамын хәм сыртқы көринисин (реңли қурылмаларын) таңлап, оны жаратыўға избе-из орынлаўға жәрдем береді.

Егер сиз екинши - **Шаблон оформления** бөлимин таңласаңыз онда компьютер сизге тек ғана сыртқы көринисин (реңли қурылмаларын) таңлап, оны жаратыўға жәрдем береді.

Егер сиз үшінши - **Пустую презентацию** бөлимин таңласаңыз онда компьютер сизге жаңа бос презентацияларды жаратыў жәрдем береді.

Егер сиз төртинши - **Открыть презентацию** бөлимин таңласаңыз онда компьютер сизге алдын жаратылған презентацияларды төмендеги дизимге таңлап қайта ашыўға жәрдем береді.

Презентацияларды редактрлеўде хәм ол менен ислеўди баслағанымызда дәстүр айнасы төмендеги көринисте болады.

Ол *Файл, Правка, Вид, Вставка, Формат, Сервис, Показ слайдов, Окно, Помощь* меню бөлімлерінен, *Стандартные*, *Форматирование* хәм босқа жәрдемчи кнопкалар (асбаптар) қатарларынан, жұмыс орнынан хәм мағлыұматлар қатарынан ибарат. Жәрдемчи кнопкаларының көп бөлімі бізге басқа *Microsoft Office* дәстүрлері (**Word, Excel** хәм **Access**) арқалы таныс, соның ушын тек ғана *Power Point* ға арнаұлы кнопкаларға айрықша тоқтаймыз.

Power Point тийисли жәрдемши кнопкалар

1. - Презентацияларға жаңа бос слайд көшиў. Бул кнопка таңланғаннан кейин экранда айна арқалы таза слайд түрин таңлаўды бізге усыныс етеди.
 2. - Презентациялар слайдларин формаланиуинда *Power Point* диң сыртқы көринисин (ренли қурылмаларин) өзгертиў жәрдемшисин түсириў.
 3. - Презентацияларды структура режиминде көрсетгенде, слайдлары хәм хәмме тийкарғы текстин көрсетиў ёки көрсетпеўликти тәмийинлейди.
 4. - Презентацияларни структура режиминде көрсетгенде, слайдларды и хәм хәмме текстлериниң қурылмаларын (сыртқы көринисин) көрсетиў ямаса көрсетпеўин тәмийинлейди.
 5. - Танланған текст объекттиң хәриплерин саялы (с тенью) сыртқы көринисине өткириў.
 6. - Танланған текст объектиниң хәриплерин бир кәдемге үлкейтиў.
 7. - Танланған матн объектнинг хәриплерин бир кәдемге кемейтиў.
 8. - Слайд объектлардиң пайда болыўын анықлайтуғын анимация эффектларин сазлаў байланыс айнасын экранға шығарыў.
 9. - Слайд объектлардың оң жағынан үлкейтип, автомобиль сести менен пайда болыўы анимация эффекти.
 10. - Слайд объектлерининг шеп жақта үлкейип, ысқырық сести менен пайда болыўы анимация эффекти.
 11. - Слайд объектлерининг ортадан, үлкейтип фотокамера сести менен пайда болыўы анимация эффекти.
 12. - Слайд объектлерининг ортадан, жақтыланып пайда болыў анимация эффекти.
 13. - Слайд объектлериниң оң муйшинде хәрипе-хәрип пайда болыўы анимация эффекти.
 14. - Слайд объектлерининг хәриппе хәрип, жазыў машинасы даўысы менен пайда болыўы анимация эффекти.
 15. - Слайд объектлерининг оң жағында карама-карсы пайда болыў анимация эффекти.
- - Слайд объектлерининг жоқарыдан сөзбе-сөз пайда болыў анимация эффекти.

ӨЗ БЕТИНШЕ ЖУМЫСЛАР

ТӘЛИМДИ ШӨЛКЕМЛЕСТИРИҮДІҢ ФОРМА ХӘМ МАЗМУНЫ

Өз бетинше тәлим тийисли оқыў модули бойынша ислеп шығылған тапсырмалар тийкарында шөлкемлестириледи хәм оның нәтийжесинде тыңлаўшылар питкерий қанигелик жумысын таярлайды.

Питкерий қанигелик жумысы талаплары шегарасында хәр бир тыңлаўшы өзи сабақ беретугын пәни бойынша электрон оқыў модуллириниң тақдиматын таярлайды.

Электрон оқыў модуллириниң тақдиматы төмендеги курамлы бөлимлерден ибарат болады:

- кейслер банки;
- темалар бойынша тақдиматлар;
 - басқа материаллар (пәнди өзлестирийге жәрдем берийш қосымша материаллар: электрон тәлим ресурслары, лекция текстлери, глоссарий, тест, кроссворд).

Электрон оқыў модуллирин таярлаўда төмендегилерге айрықша итибар бериледи:

- Усыныс етилген әдебиятларды үйрениў хәм анализ етиў;
- тараў жетискенлигиниң баслы бағдарлары хәм ұзыпаларын баянлаў;
- қанигелик пәнлериндеги инновациялардан хәмде алдағы шет ел тәжирийбелеринен пайдаланыў.

Сондай-ақ, өз бетинше тәлим процессинде тыңлаўшы қәсиплик хызмети нәтижелерин хәм талапалар ушын жаратылған оқыў-методикалық ресурсларын “Электрон потрфолио” системасына киритип барыўы лазым.

Дәстүрдиң хабар-методикалық тәмийинлениўи.

Модуллирни оқытыў процессинде ислеп шығылған оқыў-методикалық материаллар, тийисли тараў бойынша илимий журналлар, Интернет ресурслары, мультимедиалар хәм басқа электрон, қағаз вариантдағы дереклерден пайдаланылады.

Баҳалаў критериялары

№	Баҳалаў түрлери	Максимал балл	Баллар
1	Кейс тапсырмалары	2,5	1,0
2	Өз бетинше жумыс тапсырмалары		0,5
3	Әмелий жумыслар тапсырмалары		1,0

АССИСИМЕНТ ТАПСЫРМАЛАРЫ

Кейслер банки;

Тема бойынша материаллар (пәнди өзлестрийге жәрдем бериўши қосымша материаллар: электрон тәлим ресурслары, лекция текстлери, глоссарий, тест, кроссворд хам басқалар)

Өз бетинше ислеў ушын ўазыйпа:

Қайсы сайтлардан пайдаланып видеолекциялар, видеоролик, электрон презентациялар, лекция текстлер хәм басқа оқыў материалларын табыў мүмкин?

КЕЙС-СТАДИ ТИЙКАРЫНДА ОҚЫТЫҰ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

КЕЙС-СТАДИ: АРАЛ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МАШҚАЛАСЫ

Берилген кейстин мақсети: Тыңлаўшыларда Арал экологиялық машқаласы ҳаққында Интернет тармақларындағы мағлыўматларда топлаў хәм оны талықлаў.

Арал экологиялық машқаласының пайда болыўы, оның тәбиятқа хәм инсан саламатлығына тәсири хәмде машқаланы жеңиллестырыў илажлары ҳаққында билимлерди қәлиплестириў.

Өзлери жасап турған тәбиятты қорғаўға оған ғамхорлық етиўге үйретиў хәм экологиялық мәдениятты қәлиплестириў.

Жәмийетлик орталықтағы жүз берип атырған хәр қандай ўақыя хәм хәдийселерге көз қарасын кеңейтириў хәм еркин пикирлеўге үйретиў.

Темада көрсетилген машқалаларды, оны келтирип шығарыўшы себеплерди табыў хәм оларды өз-ара байланысқан халда шешимлерин анықлаў.

Күтилип атырған нәтийжелер:

Арал теңизи экологиялық машқаласының әҳмийетин, оны шешіў бойынша алып барылып атырған экологиялық хәрекетлерди үйренеди;

Уйренилип атырған тема бойынша әмелий көнликпелерге ийе болады;

Жуўапкершиликти сезиниўге тәрбияланады;

Машқалалы ўазыйпаларды шешіўде теориялық билимлерин қоллана алады;

Машқаланы анықлап, оны шешіўге шешим табады.

Кейсти табыслы орынлаў ушын оқыўшылар төмендеги билимлерге ийе болыўы керек:

оқыўшы билиўи керек:

-Интернет тармағында Ара экологиялық машқаласына анранлған сайтларды табыў;

-Арал теңизиниң географиялық жайласыўын интернет тармағында космик ГИС технологиялардағы сүүретин табыў;

-Арал хэм Арал бойы экологиялық дүзилеси хэм жағдайы;

-Арал экологиялық машқаласының пайда болыў себеплери хэм оның Хәзирги жағдайы;

-Аралды қутқарыў бойынша қабылланған норматив хужжеттлер хэм экохәрекетлер;

Тыңлаўшы әмелге асырыўы керек:

- теманы өз бетинше үйренеди;

- машқаланы излеп табады;

- пикирлерин билдиреди;

- машқаланы үйренип шығып, еркин -өз бетинше қарар қабыл етиўге үйренеди;

- өзиниң пикир хэм көз қарасына ийе болып, логикалық жуўмақ шығарады;

- оқыў мағлыўматлары менен өз бетинше ислеиди;

- мағлыўматларды салыстырады, анализ ислеиди хэм улыўмаластырады.

Кейсте қолланылған мағлыўматлар дереги:

«Ўзбекистон XXI-аср бўсағасида» И.А.Каримов, Т.»Ўқитувчи» 2007

Рафиков А., Азимов Ш.“Амалий география”. Т. «Ўқитувчи» 2000

Усманов М.В. “Табиатни муҳофаза қилишнинг концепциявий асослары”.Т. 2002

Экология сабақлықлары.

Илимий мақалалар хэм ғалаба хабар қураллары www.ziyonet.uz хэм басқа интернет сайтлары материаллары

Кейстиң типологиялық өзгешеликлерине қарай характеристикасы:

■ Бул кейстиң тийкарғы дереги аудиторияда оқытыўшы тәрәпинен аўызша, жазба ең тийкарынан ПРЕЗЕНТАЦИЯЛЫ түрде оқыўшыларға баян етиледи. Кейстиң тийкарғы обекти экологиялық машқалаға бағдарланған. Бул кейс статистикалық мағлыўматлар тийкарында жазылған. Бул киши көлемдеги кейс технологиясы есапланады, әмелий сабақ темасы бойынша билим хэм көнликпелерди раўажландырыўға қаратылған.

■ **Дидактикалық мақсетлерине қарай:** кейс машқаланы көрсетиўге, оларды шешиўге хэм анализлеўге қаратылған.

МАШҚАЛАЛЫ ЖАҒДАЙ

XX-әсирдің соңғы жыллары ишінде Арал теңизиның қәдди 26 метрге төменлеп кетти. Ол 1961-жылы 53,2 метрди қурайтуғын еди. Оның суў бетиниң колеми 7 есе қысқарды.

Мәселен, 1960 жылға шекем Әмиўдәрья менен Сырдәрья Арал теңизине хәр жылы орташа есап бойынша 60 кубокилометр суў алып келетуғын еди. Әмиўдәрья менен Сырдәрья бассейинлеринде ири гидротехникалық қурылыслардың иске түсиўи нәтийжесинде олардың бассейинде хәр жылы топланатуғын суўдың муғдары биргелкили болыўына қарамастан Аралға келетуғын суў азайып кетти. Ол Амиўдәрьяда 1-5 кубокилометр болып қалды. Ал Сырдәрья 1978 жылдан берли Аралға суў алып келмеди десекте болады. Амиўдәрья менен Сырдәрья бассейинлеринде егислик майдан 1960 жылғы 5,1 млн. гектардан 1980 жылы 6,1 млн. гектарға жетти. Ол Арал теңизи қәддиниң пәсейиўин тезлестирди.

Аралдың суўдан қурыған ултанында 5,0 млн. гектардан аслам қумлы шөлистан пайда болды. Қәнигелердің есаплаўлары бойынша бул майданлардан жылына 100-150 млн. тонна дузлы шаң-тозаң көтериледи. Соңғы изертлеўлерге қарағанда Аралдың қурыған ултанынан хәр жылы 0.5-0.7 млн. тоннадан 12,5-17,5 млн. тоннаға шекем суўда ерийтуғын дузлар хаўаға араласқан.

Самал менен көтерилетуғын шаң-тозаңлардың узынлығы 200-400 километрге, ал ени 30-40 километрге шекем созылады хәм олар жылына 6-9 мәртебе қайталанады. Самал менен хәр жылы 15-75 млн. тонна дузлы шаң-тозаңлар көтериледи. Арал теңизиниң қурыған түслик бөлиминен Хәзирги ўақытқа дейин 1 млрд. тоннадан аслам дузлы шаң-тозаң көтерилди.

Арал теңизиниң қурыўына байланыслы, жазда ыссы температуралар көтерилди, хаўаның ығаллығы азайды, суўық емес дәўир қысқарды.

Хәзирги ўақытта бурынғы жасаған 178 хайўанлардың түринен тек 38 түри ғана сақланып қалды. Суўда жасайтуғын хайўанлардың бас саны кемейип кетти. Мәселен 1960-жыллары 1 млн. ға шамалас ондатра териси таярланған болса, 1999-жылы Қарақалпақстан көллеринен аўланған ондатра териси 1000 данадан асқан жоқ.

ТЕСТ СОРАҰЛАРЫ

№	Тест сорауы	*Дурыс жууап	алтернатив жууап	алтернатив жууап	алтернатив жууап
1	Төмендеги курылмалардың қайсы бири жәрдемінде Интернетке жалғаныу мүмкин?	*Модем	Сканер	Принтер	Кабел
2	Операцион система – бул:	*Компьютердің барлық курылмаларын өз-ара ислеуин хәм олардан пайдаланыуға рухсат бериуши программалар жыйнағы	Компьютердің тийкаргы курылмаларының жийнағы	Хүжетлер менен әмеллер орынлаушы программалар жыйнағы	Компьютер вирусларын жоқ етиуши программа
3	Компьютер яды ушын характерли болған параметрди көрсетин:	*көлем	Тактли частотаси	узатыу тезлиги	Қайта ислеу тезлиги
4	“Компьютер ислеп турған уақытта оған мағлыуатларды киритиу курылмасы” – бул анықлама төменде келтирилген қайсы терминге сәйкес келеди?	*Киритиу курылмасы	Монитор хәм катты диск	Лазерли хәм бүркеуши принтер	Шығаруу курылмасы
5	Мағлыуатларды визуал сүүретлеу ушын арналған курылма қандай аталады?	*Монитор (дисплей)	Сенсорлы клавиатура	Көрсетпели стенд	Сканер
6	Операцион система хәм компьютер функцияларынан пайдаланыу жәнede оларды басқаруу бойынша толық хуқыққа ийе болған пайдаланыушы түрин көрсетин	*Админстратор	Мийман пайдаланыушы (Гость)	Ишки пайдаланыушы	Әпиуайы пайдаланыушы (Пользователь)

7	Тек ғана өзиниң мағлыұматларын сазлаў хуқықына ийе болған, бирақта программаларды орнатыў хәм операцион система функцияларын сазлаў бойынша шеклеўлер бар болған пайдаланыўшы түрин көрсетиң	*Әпиўайы пайдаланыўшы (Пользователь)	Админстратор	Мийман пайдаланыўшы (Гость)	Ишки пайдаланыўшы
8	Системаға паролсиз кириў хуқықы бар, бирақта компьютер хәм операцион системаны басқарыў бойынша хеш қандай имканиятқа ийе болмаған пайдаланыўшы түрин көрсетиң	*Мийман пайдаланыўшы (Гость)	Ишки пайдаланыўшы	Әпиўайы пайдаланыўшы (Пользователь)	Тыңлаўшы
9	Аты, кеңейтпеси хәм көлемге ийе болған қандайда бир мағлыұматларды өзинде жәмлеген объект не деп аталады?	*файл	Ярлық	Папка	Программа
10	Өзиниң сайкес белгисине хәм атына ийе, базыбир программа ямаса папкаға болған қатнасы әмелге асырыўшы объект не деп аталады?	*Ярлық	Папка	Файл	Программа
11	Дискте өз атына ийе болған хәм өзинде хәр қыйлы файл объектлерди хәм ярлықларды жәмлеген объект не деп аталады?	*Папка	Файл	Ярлық	Программа
12	Өширилген файллар қай жерге жибериледи?	*корзинкаға	Басқарыў панелине	Жумыс столына	“Мой компьютер” объектине

13	Қайсы объект пайдаланыўшының операцион система менен қатнасын тәмийнлеп бериўши тийкарғы интерфейс есапланады?	*Жумыс столы	Мәселелер панели	Басқарыў панели	“ Мой компьютер ” объекти
14	Информацияның ең киши өлшем бирлиги не?	*Бит	Бод	Байт	Кбайт
15	Бир байт неше битке тең?	*8	4	2	10
16	Бир килобайт неше байтқа тең?	*1024	512	1000	2048
17	«.exe» кеңейтпесине ийе болған файллар?	*Орынланыўшы	Буйрықлы	Системалы	Текстли
18	Операцион системалардың тийкарғы ұазыйпасы?	*Программаларды орынлаў ушын иске түсириў	Мағлыўматларды принтерден шығарыў	ЭЭМ лер ушын программа ислеп шығарыў	Адам ҳәм машина менен қатнас
19	Файл-бул...?	*Дискдеги ат берилген область	Оператор ҳәм буйрықлар избе – излиги	Дисктин бир бөлеги	Қатты диск
20	Интернет бул –	*Глобал тармақ	Корпоратив тармақ	Локал тармақ	Регионал тармақ
21	Интернет тармағына әпиўайы модем жәрдемінде, телефон линиясы арқалы телефон номерин териў жолы менен байланысыў усылын көрсетиң:	*Dial-up	ADSL	WiFi	WiMAX
22	Интернет тармағына ажыратылған линия арқалы байланыс усылын көрсетиң:	*ADSL	WiFi	Dial-up	WiMAX
23	Веб ресурсының адреси туўры жазылған жуўапты көрсетиң:	*http://www.gov.uz	www://http.gov.uz	isoft@gov.uz	isoft.gov@uz

24	Төмендеги келтирилген веб бетлердин қайсы бири Өзбекистан Республикасы хукимет порталы болып есапланады?	*www.gov.uz	www.press-service.uz	www.edu.uz	www.eduportal.uz
25	Интернет тармағында реал ўақытта информацияларды (хабарлар) алмасыў хызмети қандай аталады?	*Чат	Электрон почта	Форум	Прокси
26	Көплеген компьютер тармақларынан ибарат глобал компьютер тармағы қандай аталады?	*Интернет	Интранет	Регионал тармақ	Корпоратив тармақ
27	Төменде келтирилген жазыўлардың қайсы бири почта адреси есапланады?	*info@karsu.uz	www.karsu.uz	info@uz	www.ict.gov.uz
28	Компьютерге зыян келтириўши хәм де өз-өзинен көбейиў қәсийетине ийе болған компьютер программалары көриниси қандай аталады?	*Компьютер вирусы	Программа коды	Система қәтелиги	Драйвер
29	Қабыл етиўди қәлемеген шахсларға саўда, сиясий хәм реклама көринисиндеги информацияларды массалық тарқатылыўы қандай аталады?	*Спам	Антиреклама	Реклама	Макрос
30	Компьютер вируслары хәм зыян келтириўши программаларды табыў хәм де зыянланған файлларды тиклеўши, файл хәм программаларды	*Антивирус	Тосқынлық келтириўши	Тармақлар аралық экран	Бақлаўшы

	профилактика қылыўшы программалар қандай аталады?				
31	Пайдаланыўшының логин ҳәм пароллары, жасырын мағлыўматлардан пайдаланыў мақсетиндеги Интернет-жынаят қандай аталады?	*Фишинг	Хакер хужими	Вирус тарқатыў	Мағлыўматларды жоғалтыў
32	AVP «Касперский», NOD 32, Doctor Web, McAfee программалары қандай программалар түрине киреди?	*Антивирус программалар	Microsoft Office пакетине кириўши программалар	Интернет тармағына байланысыўды тәмийинлеўши программалар	Администратор тәрәпинен жүкленетуғын программалар
33	Өзбекистан Республикасы Министрлер Кабинетиниң 2009-жыл 31-декабрдеги 340-санлы Қарарына муўапық, Өзбекистан Республикасы нызамшылық мағлыўматлар базасы информация-излеў системасының адресин көрсетиң:	*lex.uz	unicon.uz	lex.us	qonun.uz
34	ziyonet.uz бул:	*Тәлим порталы	Тәлим интерактив комплекс	Интернет провайдер – компаниясы атамасы	Жеке виртуал тармақ
35	www.uz бул:	*Миллий излеў системасы	Интернет-магазин	Интернет провайдер – компаниясы атамасы;	Саўда майданы
36	my.gov.uz не?	*Бирден-бир интерактив мәмлекетлик хызметлери порталы	Өзбекистан Республикасы Мәмлекетлик салық комитетиниң рәсмиий веб-сайты	Өзбекистан Республикасы хуқимети порталы	Жәмәәт тәлим информация тармағы
37	Өзбекистан Республикасы Жоқары ҳәм орта арнаўлы билим	*www.edu.uz	www.minvuz.uz	www.uzedu.uz	www.otm.uz

	министрлигинин веб-сайты адресин көрсетин?				
38	Басқа компьютерлер менен биргеликте ислеу ушын өз ресурсларынан пайдаланыуға имкәният бериуши компьютер:	*Сервер	Коммутатор	Модем	Адаптер
39	Модем - бул ... менен телефон тармағын байланыстырыушы ...	*Компьютер; курылма	Компьютер; программа	Компьютер; программалык тәмийнат	Программа; курылма
40	Пайдаланыушыға мағлыұматларды узатыу хәм излеу, гиперссылканы қайта ислеуди орынлаушы (яғный жол көрсетиуши) протокол...	*HTTP	IP	TCP	WWW
41	Гиперссылка дегенимиз не?	*Басқа хужжетке ямаса Веб хужжетке көрсеткиш	Тексттиң белгиленген бөлеги	Тексттеги ескертиулер	Қойыу(жирный) шрифтте белгиленген текст
42	Веб беттиң кенейтпеси...	*.htm	.doc	.txt	.exe
43	Жеке компьютердиң Интернетке байланысуы имкәниятин тәмийинлеп бериуши шөлкем ...	*Провайдер	Браузер	Жумысшы станция	Сервер
44	Логин - бул ...	*Почта адресинде жазылған пайдаланыушы атамасы	Почта кутысына кириу пароли	Сервер атамасы	Провайдер атамасы
45	Web-сервер не?	*Тармаққа жалғанған компьютер ямаса ондағы дәстүр есапланып, улыұм а ресурсларды клиентке усынуу ямаса оларды басқаруу ұазыйпаларын атқарады. Web-серверда Web-	Сервер яд курылмалар ындағы файлларға байланысты тәминлеуди атқарады.	Файлларды серверде сақлайтуғын дәстүрий курылма.	Web-бет

		бетте ҳам Web-сайтлар сақланады.			
46	Сервер администраторы ким?	*Web серверди тоқтаўсыз ислеўди тәминлеўши, қәтелерди туўрылаўшы, сервер ҳам мағлыўматларды корғаўшы қәниге.	Мағлыўматлар базасы бойынша қәниге	ШК дан пайдаланыўшы	Web-бет жаратыўшы
47	Хостинг не?	*Есаплаў қуўатларын пайдаланыўшыларға усыныў ҳам мағлыўматларды тармақ серверында жайластырыў ушын мөлшерленген хизмет түри.	Сервер яд қурылмаларындағы файлларға байланысты тәминлеўши хизмет	Тармаққа жалғанған компьютер яки ондағы дәстүр есапланып, улыўма ресурсларды клиентке усыныў яки оларды басқарыў ўазыйпаларын атқарады. Web-серверде Web-бет ҳам Web-сайтлар сақланады.	Web-бет
48	Дата-центрлер қандай ўазыйпаны атқарады?	*Мағлыўматларға ислеў бериў, сақлаў ҳам бөлистириў ўазыйпасын атқарады	Web-бетлер жаратады	Мағлыўматлар базасын шөлкемлестиреди	Web серверди тоқтаўсыз ислеўин тәминлейди
49	Өзбекистан Республикасында ХКТнаболған үлкен итибар нешинши жылда басланған?	*2002 жыл	2012 жыл	1992 жыл	1998 жыл
50	Өзбекистан Республикасы Миллий хабар-коммуникация системаларын 2013-2020 жыллар аралығында раўажландырыў комплекс дәстүрин әмелге	*Өзбекистан Республикасы Бас министри	Өзбекистан Республикасы хабар, ахборотластырыў ҳам телекоммуникация технологиялары мәмлекет	Өзбекистан Республикасы Президенти	Өзбекистан Республикасы Бас прокуроры

	асырыўды муўапикластырыўшы Республика комиссиясы баслығын табың.		комитети баслығы		
51	Глобал компьютер тармағы.	*Узақ аралықларда жайласқан локал компьютер тармақларының бир-бирине байланысқан системасы комплекси	Имарат ишинде жайласқан локал компьютер тармақлари хэмде оларды бирлестирип турыўшы мағлыўматларды узатыў каналына ийе тармақ	Гипермүрәжатлар хабар системасы хэмде белгиленген тема бойынша мағлыўмат алмасыўшы системалар комплекси	Локал компьютер тармақларының бир-бирине байланған системалы комплекси
52	Өзбекистан Республикасының Хүкимет порталын дурыс көрсетиң.	*www.gov.uz	www.hukumat.uz	www.kabmin.uz	www.prezident.uz
53	Электрон хукуматнинг G2B модели қандай субъектлар ортасында байланысларды аңлатады?	*Мәмлекет органлари хэм тадбиркар субъектлари	Мәмлекет органлары хэм халық	Мәмлекет органлары арасындағы байланыслар	Тадбиркарлық субъектлари хэм халық
54	Электрон хукуматнинг G2C модели қандай субъектлар ортасында байланысларды аңлатады?	*Мәмлекет органлары хэм халық	Мәмлекет органлари хэм тадбиркар субъектлари	Мәмлекет органлары арасындағы байланыслар	Тадбиркарлық субъектлари хэм халық
55	Өзбекистан Республикасының Миллий қыдырыў системасы интернет мәнзилин дурыс көрсетиң.	*www.uz	www.search.uz	www.qidiruv.uz	www.poisk.uz
56	“Электрон хукимет” хэм “Хабар қәуйпсизлигин тәмийинлеў” орайлары қайсы мәмлекет органы жанында	*Өзбекистан Республикасы Хабар, хабарландырыў хэм телекоммуникация технологиялары мәмлекетлик	Өзбекистан Республикасы Ишки Ислер министрлиги	Өзбекистан Республикасы Сыртқы Ислер министрлиги	Өзбекистан Республикасы Әдиллик министрлиги

	дүзилген?	комитети			
57	Экология қандай пәнлер қатарына киреди?	*биологик пәнлер	жәмийетлик пәнлер	тири организмлер дузилиси хәм олардың әтрап-мухит менен өз-ара байланысин уйренеди.	тәбият, жәмийет, техникани өз ишине алатин пән.
58	Глобал экологиялық фонд нешинши жылы дүзилген	*1989	1972	1980	1967
59	Дүнья жүзилик океан планета бетиниң неше бөлегин ийелейди	*2/3	1/5	2/1	3/1
60	Мониторинг сөзи қайсы тилден алынған	*англичан	өзбек	немес	рус
61	Халық аралық “Тәбиатты қорғау” жәмийети қашан хәм қайжерде дүзилген?	*Париж, 1948	Лондон, 1952	Берлин 1958	Москва 1968
62	Экологиялық факторларды көрсетиң.	*абиотикалық, биотикалық, антропоген	абиотикалық, биотикалық, генетикалық	өли, тири, биокос	1 хәм 3
63	Компьютер дискинде ямаса қәлеген информация тасыўшысында жайласқан «*.pptx» кеңейтпели файлға мышь көрсеткиши еки мәрте басылса, қандай процесс жүз береді?	*Microsoft Power Point программасы иске түсириледи хәм таңланған файл жүкленеди	Microsoft Word программасы иске түсириледи хәм таңланған файл жүкленеди	Microsoft Excel программасы иске түсириледи хәм таңланған файл жүкленеди	Microsoft WordPad программасы иске түсириледи хәм таңланған файл жүкленеди
64	Microsoft Power Point 2010 программасында презентацияға жаңа слайд қосыў ушын қандай амелди орынлаў керек?	*«Главная->Создать слайд» меню әмелин	«Вставка->Новый слайд» меню әмелин	«Файл->Создать» меню әмелин	«Правка->Вставка слайд» меню әмелин

65	Microsoft PowerPoint программасы жәрдеминде жаратылған хужжетлер қандай аталады?	*Презентация	Книга	Документ	Лист
66	Microsoft PowerPoint программасында жаңа хужжет жаратылғанда, әдетте программа тәрәпинен оған қандай атама бериледи?	*Презентация1	Документ1	Листы1	Книга1
67	Презентация (Слайдлар көргизбеси) уақтында Page Up клавишасин бассақ не болады?	*Алдыңғы слайдқа өтиледі	Слайдлар көргизбеси тоқтатылады	Келеси слайдқа өтиледі	Биринши слайдқа өтиледі
68	Презентация (Слайдлар көргизбеси) уақтында Page Down клавишасын бассақ не болады?	*Келеси слайдқа өтиледі	Слайдлар көргизбеси тоқтатылады	Биринши слайдқа өтиледі	Ақырғы слайдқа өтиледі
69	Презентация (Слайдлар көргизбеси) уақтында Esc клавишасын бассақ не болады?	*Слайдлар көргизбеси тоқтатылады	Келеси слайдқа өтиледі	Алдыңғы слайдқа өтиледі	Биринши слайдқа өтиледі
70	Microsoft Power Point – бул	*Презентациялар редакторы	Текстли редактор	Графикалык редактор	Таблицалы редактор
71	Power Point 2010 программасында қайсы вкладкада слайд фонның стилин өзгертиу мүмкин?	*Дизайн	Главная	Вставка	Переходы
72	Microsoft Power Point 2010 программасында қандай клавишалар комбинациясы хужжет ақырына барыуды тәмийинлейди?	*[Ctrl]+[End]	[End]	[Page Down]	[Tab]

73	Power Point 2010 программасында қайсы вкладкада «Надпись» командасы жайласқан?	*Вставка	Формат	Таблица	Вид
74	Қайсы клавишалар бирикпесин гиперссылка көрсеткіші менен алмастырамыз?	*[CTRL] +[K]	[Ctrl] +[P]	[Ctrl] + [Home]	[Ctrl] +[X]
75	Қайсы клавишалар бирикпесі ақырғы хәрекетті бийкар етеді?	*[Ctrl] +[Z]	[Ctrl] +[A]	[Ctrl] +[P]	[Ctrl] + [Home]
76	Қайсы клавишалар бирикпесин басқанда курсор текст басына барады?	*[Ctrl] + [Home]	[Ctrl] +[A]	[Ctrl] +[P]	[Ctrl] +[X]
77	MS Power Point 2010 версиясында презентацияда слайдларға рең бериу қайсы меню жәрдеминде орынланады?	*Дизайн-Цвета	Дизайн-Темы	Дизайн-Эффекты	Главная-Цвета
78	MS Power Point 2010 версиясында презентацияға анимация қайсы менюдан қойылады?	*Анимация	Переходы	Показ слайдов	Дизайн
79	Хәр бир слайдтың көрсетилиуі уақты қайсы әмел жәрдеминде орынланады?	*Переходы-Время показа слайдов	Показ слайдов – настройка времени	Показ слайдов-Время показа слайдов	Рецензирование-Время показа слайдов
80	Microsoft Power Point 2010 программасында сөзді қалың етип жазыу үшін қайсы клавишадан пайдаланылады?	*[Ctrl]+[B]	[Ctrl]+[K]	[Ctrl]+[O]	[Ctrl]+[X]
81	Microsoft Power Point 2010 программасында математикалық формулалар жазыу редакторы	*Equation Editor	Word Art	Klip Art	Graph

82	MS Power Point 2010 версиясында презентацияда слайдға фон беріу үшін қайсы менюдан пайдаланамыз?	*Дизайн-фон	Переходы-фон	Меню-формат-фон	Вставка- фон
83	Слайдты жасырып қойыу үшін қайсы менюдан пайдаланамыз?	*Дизайн-фон-скрыть слайда	Переходы-скрыть слайда	Показ слайдов-скрыть слайда	Рецензирование-скрыть слайда
84	Слайд параметрін қойыу үшін қайсы менюдан пайдаланамыз?	*Дизайн-параметры страницы	Переходы-параметры страницы	Меню-файл-параметры страницы фон	Вставка-параметры страницы фон
85	«Показ слайдов» бұйрығын орындау үшін қайсы клавишалардан пайдаланамыз?	*[Shift]+[F5]	[F5]	[Enter]	[Esc]
86	Жаңа слайд жаратыу үшін қайсы клавишалардан пайдаланамыз?	*[Ctrl]+[M]	[F5]	[Shift+F5]	[Esc]
87	Презентацияда қалған слайдтан алдыңғы слайдға өту үшін қайсы клавишалардан пайдаланамыз?	*[PageUp]	[PageDown]	[Home]	[End]
88	Қайсы клавишалар бірігіп «Найти» бұйрығын орындай алады?	*[Ctrl]+[F]	[Ctrl]+[A]	[Ctrl]+[H]	[Ctrl]+[Ins]

89	Қайсы клавишалар бирикпесі “Заменить” бұйрығын орынлай алады?	*[Ctrl]+[H]	[Ctrl]+[F]	[Ctrl]+[Ins]	[Shift]+[Ins]
90	Презентация ұақтында ең ақырғы слайдқа баруы үшін қайсы клавишалардан пайдаланамыз?	*[End]	[Ctrl]+[End]	[Shift]+[End]	[Esc]
91	Презентацияда слайдты тамамлау үшін қайсы клавишалардан пайдаланамыз?	*[Esc]	[Del]	[End]	[Ctrl]+[End]
92	Белгиленген объектти керекли жерге алып барып қойыу үшін қайсы клавишалардан пайдаланамыз?	*[Ctrl]+[B]	[Ctrl]+[X]	[Ctrl]+[Ins]	[Ctrl]+[A]
93	Microsoft Word 2003 программасында колонтитуллар беттин қайсы жеринде орынланады?	*Беттин жоқарғы хәм төменги бөлимлеринде	Беттин жоқарысын да	Беттин төменинде	Беттин хәр қандай жеринде
94	Microsoft Word 2003 программасында WordArt объектлери қайсы менюдан қойылады?	*Вставка	Формат	Таблица	Вид
95	Microsoft Word 2010 – бул:	*Текст редакторы	Графикалы қ редакторы	Кесте редакторы	Көргизбе редакторы
96	Microsoft Word 2003 программасында қатарды белгилеу қандай	*Қатар басына келип мыштың шеп түймеси басылады	Қатар ақырына келип мыштың шеп	Қатар ақырына келип мыштың оң түймеси басылады	Қатар басына келип мыштың оң түймеси басылады

	әмелге асырылады?		түймеси басылады		
97	Microsoft Word 2003 программасында рамкалар қайсы менюдан қойылады?	*Формат -> Границы и заливка...	Вставка -> Границы и заливка...	Сервис -> Границы и заливка...	Вид -> Границы и заливка...
98	Microsoft Word 2003 программасында дизимлер қайсы менюдан қойылады?	*Формат	Вставка	Сервис	Вид
99	Microsoft Word 2003 программасында табуляция қайсы менюдан қойылады?	*Формат	Сервис	Вид	Вставка
100	Microsoft Word текст редакторының кеңейтпесини көрсетің	*doc, docx	exe, com	xls, xlsx	ppt, pptx

ГЛОССАРИЙ

Термин	Түсіндірме (Қарақалпақша)	Термин (Инглисше)
Антропоген омил	Антропоген фактор - инсан және оның искерлиги тәрепинен организмлерге, биогеоценоз, ландшафт, биосфераға көрсетилетугын тәсир.	Antropogen factor (from a Greek "antropos" - the person) - direct impact of the person on organisms or influences through change of the habitat by him.
Экологик тизим	Экологиялық система – бул тири организмлердиң бирге улыўмалық түрде шынжырлық қатнаста энергия алмасыўы	Ecological system - the community of live organisms and the environment of their dwelling making a whole on the basis of food communications and ways of obtaining energy.
Биоценоз	Biotsenoz- [грек. bios-тиришилик, koinos-улыўма] – өсимликлер, замаррықлар, ҳайўан хәм микроорганизмлердиң өзине тән қурамына хәмде өз-ара қоршаған орталық пенен болған қатнасларға ийе жыйындысы	Biocenosis - community of the plants and animals inhabiting one territory, mutually connected in a power-supply circuit and influencing at each other.
Популяция	Популяция – «халық» «жәмәәт» деген мәнинен билдиреди, Бир түрге киретугын белгили бир арелада тарқалған өз-ара еркин шағылыса алатугын хәм нәсил қалдыратугын түрлердиң жыйындысы түсиниледи.	Population (from a fr. "populyatsion" - the population) - set of the individuals of one look occupying a certain area, who are freely crossed with each other, having the general origin, a genetic basis and in a varying degree isolated from other populations of this look.
Экология	Экология- [грекше. Оикос-үй, жай хәм логос-тәлимот, сөз]- организмлер менен она қоршаған орталық пенен өз- ара биргеликтеги қатасын ызамлықларын изертлейтугын илим тараўы	Ecology (from a Greek "oikos" - the dwelling, Lagos - science) - science about regularities of relationship of organisms, types, communities with the habitat.
Биотик омил	Биотикалық фактор – организмлердиң арасындагы өз ара биргеликтеги қатнас тәсирлери	Biotic factors - the live organisms interacting and influencing at each other.
Климатик омил	Климатлық факторлар – абиотик факторлар қатарындагы қоршаған орталықтың температура, басым, ығаллық, усаған хәм энергия алмасыўы менен болатугын өзгермисли факторлар түсиниледи.	Climatic factors - the abiotic factors of the environment connected with receipt of solar energy, the direction of winds, a ratio of humidity and temperature.
Продуцентлар	Продуцентлер – латыншадан «пайда етиўши» деген мәнисти билдиреди. Органик бирикпелерди пайда	Producers (Latin "продуцентис" - making) - green plants, producers of organic substance.

	<i>етиушілер, жасыл өсімліклер продуцентлерге киритиледи.</i>	
Консументлар	консумент – латыншадан «қабыл етиуші» «топлайшы» деген мәнісін билдиреди. Органик бирикпелерді тарқатқышылар, оларды қабыл етиушілер	Konsumenta (Latin "консумо" - to use, spend) - herbivorous and carnivores, consumers of organic substance.
Редуцентлар	Редуцентлер – латыншадан (ыдыратқышы), «тарқатықышы» - микроорганизмлер, айрым замаррықлар топланған бирикпелерді тарқатықышылар, ыдыратқышылар түсіниледи.	Redutsenta (Latin "redutser" - reduction, simplification of a structure) - microorganisms, mushrooms destroyers of fossils
Фитоценоз	Фитоценоз [грекше. <i>Phiton</i> -өсімлік хәм <i>сепоз</i> -улыма]-жер жүзесінің бір түрдегі тапты ийелеген, арнаұлы бір структура, дүзилиуі, пишим хәмде өсімліклердің бір-бирине болғаны сыяқлы, оларды қоршап турған орталық пенен мунасабетлерді аңдататугын өсімліклер комплекси түсіниледи.	Fitotsenoz (from a Greek "fiton" - a plant, "senoz" - the general) the vegetable community which historically developed as a result of a combination of interacting plants on a uniform section of the territory. It is characterized by a certain specific composition, vital forms, a yarusnost (elevated and underground), abundance frequency of occurrence of types.
Биогеноценоз	Биогеноценоз - (грекшеден <i>Bios</i> - тиришилик, "geo" - жер, "сепоз" – биргелик жәмәәт) –дегенди аңлатады биогеноценологияның тийкаргы изертлеу объект литасфераның элементар структуралық бирлиги болып табылады. Б.түсіниги экосистема түсінигине жақын, бирақ кейингиси анық биохорологик тыйкарга ийе емес болып табылады.	Biogeocenosis (from Greek Bios - life, "reo" - the earth, "tse-noz" - the general) - steady self-regulating ecological system in which organic components are inseparably linked with inorganic.

ЭДЕБИЯТЛАР ДИЗИМИ

I. Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари

1. Каримов И.А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт пировард мақсадимиз. – Т.: Ўзбекистон, 2000.
2. Каримов И.А. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз. – Т.: Ўзбекистон., 2001.
3. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2008. -176 б.
4. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. – Т.: Ўзбекистон, 2011. -440 б.
5. Каримов И.А. Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир. – Т.: Ўзбекистон, 2015. -302 б.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2014.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Таълим-тарбия ва кадрлар тайёрлаш тизимини тубдан ислоҳ қилиш, баркамол авлодни вояга етказиш тўғрисида”ги 1997 йил 6 октябрдаги №1869-сонли Фармони.
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Узлуксиз таълим тизими учун давлат таълим стандартларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш тўғрисида”ги 1998 йил 5 январдаги 5-сонли Қарори.
4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Узлуксиз таълим тизимини дарсликлар ва ўқув адабиётлари билан таъминлашни такомиллаштириш тўғрисида”ги 1998 йил 5 январдаги 4-сонли Қарори.
5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Олий таълимнинг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 2001 йил 16 августдаги 343-сонли Қарори.
6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Олий ўқув юртлари талабаларига стипендиялар тўлаш тартиби ва миқдорлари тўғрисида”ги 2001 йил 17 августдаги 344-сонли Қарори.
7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 1 мартдаги “Нодавлат таълим муассасалари фаолиятини лицензиялаш тартиби тўғрисида”ги Низомни тасдиқлаш тўғрисидаги 100-сонли Қарори.
8. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Олий таълим муассасасига педагогларни танлов асосида ишга қабул қилиш тартиби тўғрисида”ги Низомни тасдиқлаш тўғрисидаги 2006 йил 10 февралдаги 20-сонли Қарори.
9. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 16-февралдаги “Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 25-сонли Қарори.
10. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Олий таълим муассасалари талабалари ўқишини кўчириш, қайта тиклаш ва ўқишдан

четлаштириш тартиби тўғрисида”ги Низом тасдиқлаш хусусидаги 2010 йил 18 июндаги 118-сонли Қарори.

11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Таълим муассасаларининг битирувчиларини тадбиркорлик фаолиятига жалб этиш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 2010 йил 28 июлдаги 4232-сонли Фармони.

12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий таълим муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2011 йил 20 майдаги 1533-сонли Қарори.

13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрлар тайёрлаш ва аттестациядан ўтказиш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 2012 йил 24 июлдаги 4456-сонли Фармони.

14. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 26 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 278-сонли Қарори.

15. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўриндошлик асосида ҳамда бир неча касбда ва лавозимда ишлаш тартиби тўғрисида”ги Низоми 2012 йил 18 октябрдаги 297-сонли Қарори.

16. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Олий ўқув юртидан кейинги таълим ҳамда олий малакали илмий ва илмий педагогик кадрларни тайёрлаш, аттестациядан ўтказиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2012 йил 28 декабрдаги 365-сонли Қарори.

17. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 29 декабрдаги “Республика олий таълим муассасалари рейтингини баҳолаш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги 371-сон Қарори.

18. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2015 йил 10 январдаги “Вазирлар Маҳкамасининг “Олий таълимнинг Давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида” 2001 йил 16 августдаги 343-сон қарорига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳақида”ги 3-сонли Қарори.

19. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2015 йил 2 мартдаги “Магистратура тўғрисида”ги Низомни тасдиқлаш тўғрисидаги 36-сонли Қарори.

20. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги 4732-сон Фармони.

21. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2015 йил 20 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 242-сонли Қарори.

22. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2015 йил 10 январдаги «Олий таълимнинг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш

тўғрисида» 2001 йил 16 августдаги 343-сон қарорига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳақида»ги 3-сон Қарори.

Ш. Махсус адабиётлар

1. Арипов М. Интернет ва электрон почта асослари. – Т., 2000. – 218 б
2. Азизходжаева Н.Н. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. – Т.: Молия, 2003. – 192 б.
3. Турсунов Х.Т. Экология ва барқарор ривожланиш.-Т., 2009.
4. Нигматов А.Н., Шивалдова Н.С., Султонов Р.Н. Барқарор ривожланишнинг экологик жиҳатлари // Қўлланма. – Т.: Bioekosan, 2004.
5. Азизов А.А., Акишина Н.Г. Образование в интересах устойчивого развития.-Т., 2008.
6. Исмаилов А.А., Жалалов Ж.Ж., Саттаров Т.К., Ибрагимходжаев И.И. Инглиз тили амалий курсидан ўқув-услубий мажмуа. Basic User/ Breakthrough Level A1/ – Т., 2011. - 182 б.
7. Ишмухамедов Р., Абдукодиров А., Пардаев А. Тарбияда инновацион технологиялар (таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун амалий тавсиялар). – Т.: “Истеъдод” жамғармаси, 2009. – 160 б.
8. Ишмухамедов Р., Абдукодиров А., Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар (таълим муассасалари педагог-ўқитувчилари учун амалий тавсиялар). – Т.: “Истеъдод” жамғармаси, 2008. – 180 б.
9. Маҳмудов И.И. Бошқарув профессионализми: психологик таҳлил. – Т.: Академия, 2011. – 154 б.
10. Маҳмудов И.И. Бошқарув психологияси. – Т., 2006. – 230 б.
11. Самаров Р. (хаммуаллифликда) Сиёсий матн таҳлили (методология, назария, амалиёт). - Тошкент: Akademiya, 2010. -170 б.
12. Самаров Р. Ахборотнинг психологик хавфсизлигини таъминлаш механизми (услубий қўлланма). – Тошкент: Университет, 2015. - 95 б.
13. Саттаров Э., Алимов Х. Бошқарув мулоқоти. – Т.: Академия, 2003. – 70 б.
14. Топилдиев В. Таълим ва тарбия жараёнларини ташкил этишнинг меъёрий-ҳуқуқий асослари. – Тошкент: Университет, 2015. – 245б.
15. Dafius M. Dziuda/ Data mining for genomics and proteomics. Canada, 2010. ps-306
16. DUET-Development of Uzbekistan English Teachers*- 2-том. CD ва DVD материаллари, – Тошкент., 2008.
17. Michael McCarthy “English Vocabulary in use”. -Cambridge University Press, 1999, Presented by British Council.
18. Rediscovering Biology Online Textbook. Unit 2 Proteins and Proteomics. 1997-2006.
19. Systems Thinking: Managing Chaos and Complexity, Jamshid Gharajedaghi, Butterworth Heinemann, Oxford, 1999.
20. Twyman RM (2004). Principles of Proteomics (Advanced Text Series). Oxford, UK: BIOS Scientific Publishers. ISBN 1-85996-273-4.

21. W. Dubitzky, M. Granzow, D. Berrar/Fundamentals of data mining in genomics and proteomics. New York, USA, 2007, ph -275.
22. [Joan D. Ferraris](#), [Stephen R. Palumbi](#). Molecular Zoology: Advances, Strategies and Protocols 1st Edition. - London: Imperial College Press, 2014. - 285 p.
23. Gerald Karp. Cell and Molecular Biology. - USA, John Wiley and Sons Inc. Ltd. 2013. 216 p.
24. S. Choudhuri. Bioinformatics for Beginners. – USA. Elsevier, 2014. - 345 p.
25. Michael. P. Muehlenbein. Human Evolutionary Biology. – Edinburg, Cambridge University Press, 2010. -545 p.
26. D.D. Agarwal. Biology I teacher's Edition. – USA, CK-12 Foundation, 2010. - 310 p.
27. Farshad Darvishi Harzevili, Hongzhang Chen. Microbial Biotechnology: Progress and Trends. - Angliya, CRC Press, 2014. -457 p.
28. Stefan Hohmann. Molecular Genetics and Genomics. – Germany, Springer, 2014. -557 p.
29. Adrian Slater, Nigel W. Scott, Mark R. Fowler. Plant Biotechnology: The Genetic Manipulation of Plants. – USA, Oxford University Press, 2008. -389 p.

IV. Электрон таълим ресурслари

8. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги: www.edu.uz.
9. Ўзбекистон Республикаси Алоқа, ахборотлаштириш ва телекоммуникация технологиялари давлат қўмитаси: www.aci.uz.
10. Компьютерлаштириш ва ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантириш бўйича Мувофиқлаштирувчи кенгаш: www.ictcouncil.gov.uz.
11. ЎзРес.ОЎМТВ ҳузуридаги Бош илмий-методик марказ: www.bimm.uz
12. Ўзбекистон Миллий университети: www.nuu.uz.
13. [www. Ziyonet. uz](http://www.Ziyonet.uz)
14. Infocom.uz электрон журнали: www.infocom.uz